

Jezično povezivanje svijeta - međuslavenski jezik

Jusup, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:731911>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-05**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Katedra za antropologiju
Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti
Književno-interkulturni smjer

**JEZIČNO POVEZIVANJE SVIJETA – MEĐUSLAVENSKI
JEZIK**
MAGISTARSKI RAD
30 ECTS bodova

Student: Marko Jusup
Mentor: dr.sc. Emil Heršak
Ko-mentorica: dr. sc. Virna Karlić

Zagreb, rujan 2020. godine

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Jezično povezivanje svijeta – međuslavenski jezik* izradio potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentora dr. sc. Emila Heršaka i dr. sc. Virne Karlić. Svi navedeni podaci u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora. Vlastoručni potpis studenta

Sažetak:

Cilj ovoga rada je objasniti slojeviti značaj jezika i kako je oblikovao svijet u kojem živimo – od prve pojave jezika kod čovjeka, do njegove uloge u stvaranju društva i kulture. Analiziramo jezičnu situaciju u suvremenom svijetu koji je trenutno zahvaćen globalizacijom. Globalizacijski procesi utječu na jezičnu sliku svijeta tako da jedni jezici izumiru, dok neki novi nastaju. U središtu ovog rada je međuslavenski jezik. Novi, zonalno konstruirani jezik, kojeg bez prethodnog učenja, u velikoj mjeri razumiju svi Slaveni. Donosimo povijest međuslavenskog i kako je nastao te koju ulogu ima na jezičnoj karti svijeta. Raspravljamo kako su upravo zonalni konstruirani jezici vrlo dobar način očuvanja različitosti ali i povezivanja u različitostima. Na kraju se dotičemo budućnosti međuslavenskog jezika te kako je on koristan odabir ne samo za Slavene, već i druge koji bi se željeli pobliže upoznati sa slavenskim jezicima i kulturom.

Ključne riječi: jezik, kultura, globalizacija, međuslavenski jezik, zonalni konstruirani jezici

1. Uvod.....	6
2. Jezik i ljudski razvoj.....	7
2.1. Definicija jezika.....	7
2.2. Komunikacija – jezik – govor.....	9
2.3. Preduvjeti za nastajanje jezika.....	10
2.4. Hipoteze o nastanku jezika (veliki događaji).....	10
3. Jezik i kultura.....	14
3.1. Kultura.....	14
3.2. Jezik i kultura.....	15
3.3. Jezik i društvo.....	17
3.4. Jezik i identitet.....	18
4. Jezična raznolikost.....	20
5. Jezična jednoličnost.....	24
5.1. Globalizacija.....	24
5.2. Engleski kao svjetski jezik.....	26
6. Umjetni jezici.....	31
6.1. Međuslavenski jezik.....	34
6.2. Povijest međuslavenskog jezika.....	37
6.3. Kako je konstruiran međuslavenski jezik.....	39
6.3.1 Flavorizacija.....	43
7. Međuslavenska zajednica.....	45
7.1 Konferencija CISL-a.....	46
7.2 Zajednica na internetu.....	46
7.3. Književnost i film.....	47
8. Međuslavenski jezik u budućnosti.....	54
8.5. Međuslavenski jezik kao sredstvo povezivanja slavenskog svijeta.....	54
8.6. Međuslavenski kao jezik znanstvene publikacije.....	55
8.7. Međuslavenski jezik u turizmu.....	56
8.8. Model jezičnog trolista.....	57
9. Zaključak.....	58

10. Literatura.....	61
11. Internetski izvori.....	66
12. Izvori slika.....	67

1. Uvod

U ovome radu bavimo se međuslavenskim jezikom, zonalnim konstruiranim jezikom kojemu je svrha razumljivost među slavenskim govornicima, njihovo međusobno povezivanje (jezično i kulturno) te povezivanje s neslavenskim govornicima u Europi i svijetu. Rad se sastoji od 9 cjelina.

Najprije govorimo o nastajanju jezika te uvjetima koji su se morali ispuniti (evolucijski, kognitivno, genetski, sociološki i sl.), kako bi on uopće mogao nastati. Raspravljamo o povezanosti kulture i jezika, kako jezik utječe na društvo i svijest te na koji način različiti jezici oblikuju realnost svojih korisnika. Također raspravljamo i o ulozi jezika kroz povijest, kako su kolonizatorske pobude određenih država pridonijele širenju jednih jezika i istrebljenju drugih, te kako je to utjecalo na mnoge grane ljudskog djelovanja. Nadalje, sagledavamo ulogu jezika u današnjoj klimi globalizacije, neoliberalizma i širenju jednog zajedničkog svjetonazora, raspravljamo o prednostima i nedostacima toga procesa te otvoramo pitanje pristupa tome problemu (s posebnim osvrtom na status i ulogu engleskog jezika kao *lingua franca* (koji je upitan)). Pokušavamo objasniti zašto je važno održati raznolikost jezične slike svijeta te što je to loše u nametanju jednog jezika kao globalnog. Zatim sagledavamo načine na koje nastaju takozvani umjetni jezici, uspoređujemo ih s prirodnima, te određujemo njihova specifična obilježja. Objašnjavamo što su to zonalni konstruirani jezici i zašto su nam oni važni u smislu olakšavanja komunikacije te kulturnog povezivanja govornika različitih jezika iz iste jezične skupine. Sljedeći predmet interesa jest sam međuslavenski jezik, njegovo nastajanje i povijest, njegovo korištenje i način na koji on povezuje slavenski svijet. Navodimo razloge zbog kojih smatramo da je međuslavenski bolji izbor od engleskog, ne samo za Slavene nego i ostale koji žele pobliže upoznati slavenski svijet. Na kraju se dotičemo same budućnosti međuslavenskog, ali i jezika uopće, te kako se pomoću zonalnih konstruiranih jezika možemo povezati s čitavim svijetom.

2. Jezik i ljudski razvoj

Najnovija istraživanja pokazuju da su se anatomski moderni ljudi (*Homo sapiens*) pojavili su se prije otprilike 300 000 godina u Africi i počeli svoje migracije prije oko 200 000 godina. Najstariji ostaci modernog čovjeka pronađeni su u Maroku, na arheološkom nalazištu *Jebel Irhoud*. Procijenjeno je da su ostaci stari oko 315 000 godina.¹ Najstariji dokaz *Homo sapiens*a izvan Afrike, nađen je u Grčkoj u špilji *Apidima* i procijenjuje se na oko 210 000 godina.²

Hipoteza koja sugerira da su moderni ljudi nastali u Africi prije oko 300 000 godina, migrirali po Starom svijetu i kompletno zamijenili arhaične ljudske oblike, naziva se *Iz Afrike* (*Out of Africa* model).³ U kojem je trenutku jezik nastao ne može se točno utvrditi. Jesu li i druge vrste hominida imale jezik? Postoje mnoge hipoteze o tome što je uvjetovalo nastanak jezika. Kako bismo mogli govoriti o jeziku i približno ga datirati, prvo ga moramo definirati.

2.1. Definicija jezika

Većina govornika nikad se ne zapita što je to jezik. Jezikom se koriste relativno lako, čak se i pojmom jezika koriste često i podrazumijevaju ga gotovo u svim situacijama. Ne pitaju se koliko jezik utječe na viđenje i oblikovanje svijeta u kojem žive. No, ipak postoje ljudi koji promišljaju o jeziku i što on jest. Postoji velik broj definicija pojma *jezik*. Mi ćemo iznijeti nekoliko jednostavnih definicija, a nakon definiranja pojma pokušat ćemo objasniti i što jezik nije.

Anita Peti-Stantić iznosi Crystalovu definiciju jezika kao "sustavnu, konvencionalnu uporabu zvukova, znakova ili pisanih simbola u ljudskom društvu s ciljem sporazumijevanja i samoizražavanja."⁴

Ranko Bugarski daje svoju definiciju:

"Jezik je sistem znakova koji čovjeku omogućuje razvijen društveni i duševni život i koji se ostvaruje u komunikaciji među ljudima. Počiva na principima simbolizacije. Jezik je

¹ Hublin et al. "New fossils from *Jebel Irhoud*, Morocco and the pan-African origin of *Homo sapiens*", 289.

² Harvati, K.; Delson, E. "Conference Report: Paleanthropology of the Mani Peninsula (Greece)". 343.

³ vidi npr. Liu, Prugnolle, Manica, Balloux, "A geographically explicit genetic model of worldwide human-settlement history"

⁴ Peti-Stantić, Langston, *Hrvatsko jezično pitanje danas*, 31.

višeslojna, hijerarhijski uslovljena struktura, u kojoj jedinice nižeg reda svojim kombiniranjem obrazuju jedinice višeg reda."⁵

Zrinjka Glovacki-Bernardi iznosi Humboldtovu definiciju jezika u kojoj jezik definira kao djelatnost, a ne djelo. Za njega je jezik djelovanje duha koje omogućuje da artikulirani glas postane izraznom misli. Ono što jezik čini jezikom nisu pojedini jezični elementi već povezani govor. Jezik je urođen kao i instinkt.⁶

Josip Jurčević navodi kako tradicionalna lingvistika i filologija u središte svoga promatranja stavljaju povijest jezika, njegov razvoj, genetiku; jezik se poima kao sredstvo komuniciranja između ljudi, naroda, dok suvremena, strukturalna lingvistika, koja potkraj 20. stoljeća počinje svoj veliki pohod na čelu s Ferdinandom de Saussureom, uzima jezik kao samostalan, izoliran, sustav koji ima svoje unutrašnje zakone, a odnosi pojedinih elemenata mogu se izražavati matematički.⁷

Francuski lingvist Ferdinand de Saussure (utemeljitelj moderne lingvistike) ipak razlikuje jezik kao sustav znakova od jezične djelatnosti (primjena tog sustava u komunikaciji).⁸ Saussureov pojam *langage* mogao bi se odrediti kao sposobnost, svojstvena ljudskoj vrsti, da se sporazumijeva glasovnim znakovima; pritom se uključuje složena tjelesna djelatnost i pretpostavlja se simbolička funkcija.⁹ *Langage* kao jezik u općem smislu Saussure dijeli na jezik kao sistem znakova koji pripada određenoj društvenoj zajednici (*langue*) i govor kao zbroj individualnih ostvarenja tog sistema (*parole*).¹⁰

Zajedničko svim ovim definicijama jest to da je jezik nešto što pripisujemo čovjeku, da je sustav, da je sastavljen od simbola, te da služi komunikaciji. Možemo još primijetiti da je uz jezik neizostavan pojam govora. Radi lakšeg razumijevanja probat ćemo objasniti svezu i razliku između jezika i govora, ali i između jezika i komunikacije.

⁵ Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, 24.

⁶ Glovacki Bernardi, "Pregled povijesti bavljenja jezikom do konca 19.st.", 37.-38.

⁷ Jurčević, *Antihistorijski strukturalizam C. Levi-Straussa na primjeru »Strukturalne antropologije«*, 137.

⁸ Kovačec, "Ferdinand de Saussure i strukturalizam", 84.

⁹ Ibid, 92.

¹⁰ Jovanović-Simić, Duranović, Petrović-Lazić, *Govor i glas*, 13.

2.2. Komunikacija – jezik – govor

Naveli smo da je jezik sustav sastavljen od simbola koji služe komunikaciji. Znači li to da i životinje imaju jezik budući da se koriste određenim sustavima kako bi međusobno komunicirale i na taj način razmijenile informacije? Ta se komunikacija sastoji od kombinacije različitih znakova (akustičnih, kemijskih i optičkih signala). Opće je poznato da se pčele služe plesom ne bi li obavijestile ostale jedinke gdje je hrana; ptice pjevom upozoravaju na opasnost; psi lajanjem i mahanjem repa iznose informacije; mačke mijaukanjem i sl. Tecumseh W. Fitch naglašava da niti jedan od tih primjera ne predstavlja jezik, kao što se jezikom ne smatra ni čovječji smijeh, plač ili gestikulacija.¹¹ Sve su to načini i sredstva komunikacije, a jezik je samo jedan od njihovih oblika. I, kao što smo već istaknuli, pripisuje se samo čovjeku. Jezik može biti pisan, govoren ili znakovni.

Suvremen čovjek provede oko 70% vremena u komuniciranju, a oko 50% od toga komunicira glasom i govorom. Zato se proces komunikacije smatra elementarnim među ljudima, a način na koji se ona ostvaruje smatra se ključnim u razvijanju civilizacijske vrste. Čovjek najveći dio svog vremena provodi u komunikaciji s drugim ljudima. Međutim, pri verbalnom komuniciranju, svaku poruku, osim samih riječi, čine još dvije komponente: korištenje glasa (ton glasa, njegova boja, brzina govora, glasnoća, izgovor, pauze u govoru) i korištenje tijela (mimika i gestikulacija).¹²

Valja imati na umu razliku između jezika i govora. Kao što je komunikacija širi pojam od pojma jezika, tako je jezik širi pojam od govora. Fitch naglašava da se jezik odnosi na sve kognitivne i motoričke procese vezane za izricanje kompleksnih misli, dok govor predstavlja vokalizaciju tih misli.¹³

Govor i jezik su u svojoj različitosti ipak neraskidivo povezani, jer je njihova uzajamna uslovljenost potpuna. Niti bi mogao postojati jezik koji nikada i nigde ne bi bio ostvaren u govoru, niti bi govorno komuniciranje bilo moguće bez nekog jezika koji bi ležao u njegovoj osnovi, dajući mu neophodan smisao.¹⁴

¹¹ Fitch, *The Evolution of Language*, 72.

¹² (10), 7.

¹³ Fitch, *The Evolution of Language: a comparative review*, 211.

¹⁴ (10), 12.

2.3. Preduvjeti za nastajanje jezika

Kada su u pitanju govor i jezik, znanstvenici već neko vrijeme pokušavaju otkriti što bližu istinu o tome kada su se pojavili. Činjenica je da životinje nisu razvile jezik, a čovjek jest. Tri su važna preduvjeta u nastanku jezika: (1) anatomski, (2) neurološki i (3) genetski.

1. Premda su preduvjeti za razvoj govora i jezika postojali vrlo rano u evoluciji čovjeka, od svih primata samo čovjek ima sve elemente modernog jezika i samo se čovjek služi govorom kao osnovnim oblikom jezične komunikacije. Ivor Janković i Tena Šojer tvrde da su razlozi za to očiti u anatomskim strukturama vezanim za produkciju govora i jezika, koje su vidljive u suvremenih ljudi, a nedostaju ili se razlikuju od čovjekolikih majmuna i ostalih primata.¹⁵ Ključna promjena vokalnog trakta koja je čovjeku osigurala sposobnost govora očituje se u zaobljenju stražnjeg dijela jezika te njegovom spuštanju u ždrijelo.¹⁶
2. Govor je moždana funkcija vezana za strukture koje su specifične i jedinstvene za ljudsku vrstu. Stoga je za govor također nužan mozak koji može slobodno kombinirati određen set motoričkih kretnji da bi se proizveo neodređen broj riječi i rečenica. Neurološka osnova je nosilac lingvističkog aspekta govora i jezika. Govor i jezične funkcije predominantno su funkcija lijeve hemisfere. Desna hemisfera ima ulogu u razumijevanju prozodije (boje i tonaliteta verbalnog iskaza).¹⁷
3. Budući da je sposobnost vokalnog učenja među primatima „rezervirana” samo za čovjeka, pretpostavlja se da je u ljudskom genomu moralo doći do nekih genskih promjena koje bi to uvjetovale. Fitch također pretpostavlja da se fenotipska promjena očitovala na neurološkoj razini, a ne na razini anatomije vokalnog trakta.¹⁸ Jedini gen koji zasad može poslužiti za istraživanje genetike evolucije jezika jest gen FOXP2. Enard tvrdi da nedostatak ili manjak FOXP2 gena onemogućuje govor i učenje jezika, te otežava koordinaciju orofacijalnih pokreta nužnih za govor.¹⁹

Iz navedenih razloga govor i u potpunosti moderan jezik valja tražiti u vremenu nakon odvajanja od ostalih čovjekolikih majmuna, unutar evolucijske prošlosti plemena hominini (počevši prije otprilike 5-6 milijuna godina), te ga temeljiti na anatomskim strukturama

¹⁵ Janković i Šojer, "Evolucija govora i jezika", 18.- 19.

¹⁶ Lieberman, "The Evolution of Human Speech", 41.

¹⁷ (10), 14.

¹⁸ (10), 13.

¹⁹ Enard, "FOXP2 and the role of cortico-basal ganglia circuits in speech and language evolution", 416.

vezanim za kognitivne elemente komunikacije, govora i jezika (neuralne strukture – 'software') i izvedbene elemente (prvenstveno anatomija govornog aparata – hardware).²⁰

Mogućnost govora nužno je svojstvo za daljnji razvoj jezika, a naša anatomija je preduvjet za služenje govorom. Luigi Cavalli Sforza smatra da su ljudi rano uspjeli producirati razne glasove jer su imali hardware te postavlja pitanje kada su nadogradili software za složenije povezivanje glasova u govor (jezik u upotrebi).²¹

2.4. Hipoteze o nastanku jezika (veliki događaji)

Podrazumijevamo da je evolucija jezika tekla od produkcije vrlo primitivnih glasova kakve danas možemo čuti kod primata do današnje govorne produkcije kod ljudi. Što je potaknulo razvijanje softwarea i početak razvoja jezika koji podrazumijevamo u današnjem smislu toga pojma? U sklopu evucijskih teorija o porijeklu i razvoju jezika nastala su brojna tumačenja o razvoju i pojavi jezika.

Charles Darwin u svome djelu *Postanak čovjeka* pretpostavlja da artikulirani jezik duguje svoje podrijetlo čovjekovoj imitaciji i modifikaciji zvukova iz prirode, glasanja drugih životinja, vlastitih urođenih vokalizacija, a sve to uz pomoć znakova i gestikulacije.²²

Noam Chomsky odbacuje mogućnost da je jezik nastao prirodnom selekcijom. On pretpostavlja da je prvo došlo do povećanja volumena i razvoja mozga, a da se zatim na tom temelju razvila sposobnost jezične produkcije.²³

Što se tiče brzine nastanka jezika Janković i Šojer iznose dvije hipoteze o nastanku jezika:

Tako se s jedne strane pretpostavlja da je jezik rezultat postupne promjene iz životinjskog komunikacijskog sustava u moderni ljudski jezik (vidi npr. Pinker & Bloom 1990; Lieberman 1984; Corballis 2009 i tamo citiranu literaturu), dok drugi autori pojavu modernog jezika vide kao naglu promjenu koja se dogodila tek nedavno u ljudskoj evoluciji i često je vežu uz anatomske moderne ljude i pojavu simbolike i „modernijeg ponašanja“ u vrijeme gornjeg paleolitika (vidi npr.

²⁰ (15), 21.

²¹ Cavalli Sforza, *Geni, narodi, jezici*, 101.

²² Darwin, *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*, 48.

²³ Chomsky, *Reflections on Language*, 23.

Bickerton 1995; Mithen 1996; Noble & Davidson 1996; Wadley 2001; Mellars 1973; 2005; Klein 1973; 1995 i tamo citiranu literaturu).²⁴

Janković i Šojer ipak smatraju da je razvoj govora i različitih aspekata jezika rezultat dugog razvojnog puta, a ne nagle i relativno nedavne (u evolucijskom kontekstu) pojave.²⁵

Nermin Đapo navodi dva alternativna objašnjenja koja nalazi u literaturi o tome što je pokrenulo radikalne promjene u tehnologiji, ekonomiji, kulturi, socijalnim odnosima u Africi prije 70 000 do 80 000 godina.

Prema jednom objašnjenju, pojava modernih kulturalnih i tehnoloških sklopova uvjetovana je iznenadnim promjenama kognitivnih kapaciteta. Mozak modernog *Homo sapiensa* doživio je disproporcionalno povećanje veličine prefrontalnog korteksa tijekom čega su se najvjerojatnije dogodile glavne neuralne reorganizacije, koje su dovele do pojave metakognicije (spoznajni procesi o našim vlastitim spoznajnim procesima²⁶).²⁷

Prema drugom objašnjenju značajan utjecaj na klimu i okolinu, a time i na ljudsku populaciju, mogla je imati snažna erupcija vulkana Toba na otoku Sumatri (tzv. *Toba katastrofa*), koja se dogodila prije približno 75 000 godina. Emil Heršak i Maks Vinščak navode da je temperatura nakon te nezgode pala 25 i više stupnjeva Celzijevih u područjima gdje su naši preci živjeli, te se populacija *Homo sapiensa* uvelike smanjila.²⁸ Pretpostavlja se da je velika migracija uslijedila 10 000 godina nakon vulkanske zime. Promjene u tehnologiji, načinima življenja, formiranja nastambi, socijalnom životu, pa čak i simboličkoj komunikaciji direktna su posljedica adaptacije na klimatske i okolinske promjene, navodi Đapo.²⁹ Heršak i Vinščak smatraju kako je preživjela populacija zacijelo stvorila neku prednost, jer je poslije ta mala skupina naših predaka naselila, korak po korak, gotovo čitav svijet.³⁰

Moguće je da je razvoj bio postupan, ali da su ga klimatske promjene koje su se dogodile uslijed kataklizmičnih katastrofa ubrzale. Mala populacija koja je ostala bila je prisiljena na tehnološku, pa i kulturnu revoluciju ne bi li preživjela surove uvjete koji su ih zadesili. Arheološki dokazi upućuju na to da se tijekom gornjeg paleolitika dogodio velik kulturni pomak. Kultura je postala jednim od glavnih aduta za evolucijski uspjeh čovjeka,

²⁴ (15), 13.

²⁵ Ibid, 37.

²⁶ https://hr.wikipedia.org/wiki/Strategije_u%C4%8Denja

²⁷ Đapo, *Evolucija inteligencije čovjeka*, 35.

²⁸ Heršak i Vinščak, "Jezični čimbenici ključni su za razvitak društva i pojedinca", 28.

²⁹ (26), 34.

³⁰ (27), 30.

prvenstveno zato što mu je pomogla da ovlada materijom i tako se bolje prilagodi svojem okolišu. Kultura je u početku čovjekova razvoja bila uglavnom praktične prirode, osnovu su činili izrada oruđa te različitih rukotvorina koje su olakšavale svakodnevni život. Kasnije je dobila simboličnu i umjetničku dimenziju kad su ljudi počeli oslikavati špilje i izrađivati predmete koji ih okružuju.³¹ Još se uvijek ne zna točno vrijeme i točan razlog nastanka jezika te su potrebna daljnja istraživanja i interdisciplinarni pristup, ali možemo zaključiti da je za složeno ponašanje i prijenos ideja bilo nužno korištenje jezika u današnjem smislu.

³¹ više u: Facchini F., *Postanak čovjeka i kulturna evolucija*. Zagreb, Kršćanska sadašnjost: 2007

3. Jezik i kultura

3.1. Kultura

Riječ *kultura* dolazi od latinskog glagola *colere*, što znači: nastanjivati, uzgajati, štiti, štovati.³² Ciceron (106–43 pr. Kr.) je u svom radu *Rasprave u Tuskulu* (lat. *Tusculanae disputationes*), naznačio pojam preko poljoprivredne ideje, koncepciju "razvoja duše" (*cultura anima*). Latinski korijen *colere* za kulturu potječe od proto-i.e. *k^wéleti, iz *k^wel- "pokrenuti, preukrenuti" (usp. i zapisao "culto"). Pojam kulture vežemo uz ljudsku djelatnost, stoga antropolozi kulturu smatraju definirajućim obilježjem roda *Homo*. Čovjek proizvodi kulturu, sve ono materijalno i nematerijalno, ali i kultura proizvodi čovjeka. Određena nas kultura može definirati, tako da mladi često odabiru određenu subkulturu, pa lako prepoznajemo punkere, metalce, navijače, šminkere i sl.

Kroz povijest se mnogo puta pokušalo definirati pojam *kulture*, pisane su knjige i radovi na tu temu i ne postoji jednoznačna definicija. Mi ćemo odabrati što jednostavniju definiciju koju mogu razumjeti sve kulture. U enciklopediji *Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža* nailazimo na jednu od prvih jasnih i dovoljno širokih definicija kulture Edwarda Burnetta Tylora:

Pojam koji obično označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžaba i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem. Po definiciji E. B. Tylora (*Primitivna kultura*, 1871), koja se smatra prvom znanstvenom i najširokom definicijom, kultura se odnosi na znanje, vjeru, umjetnost, moral, zakone i običaje.³³

Clifford James Geertz definira kulturu kao povijesno prenošeno značenje utjelovljeno u simbolima te sustav naslijeđenih koncepcija izraženih u simboličkim oblicima pomoću kojih ljudi komuniciraju, prenose i razvijaju znanje i stavove prema životu.³⁴

Vidimo da su raniji pokušaji definiranja pojma kulture bili više materijalističke prirode, dok se kasnije kulturu povezivalo sa svijetom simbola. Tylor opisuje kulturu kao razne aspekte društvenog života u zajednici, dok je pojam kulture kod Clifforda Geertza semiotički.

³² Žepić, *Latinsko-hrvatski rječnik*, 69.

³³ Online enciklopedija: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34552>

³⁴ Geertz, *The Interpretation of Cultures*, 89.

Nikola Skledar naglašava da je kultura univerzalni ljudski fenomen, antropološka datost i bitna generička značajka čovjeka kao društvenoga i individualnoga, duhovnoga i stvaralačkoga bića.³⁵ Lako je uočiti da kultura objedinjuje materijalni i nematerijalni aspekt ljudskog postojanja. Ta su dva aspekta neodvojiva u pokušaju definiranja kulture.

Uspjeh komunikacije na bilo kojem jeziku ovisi o njenoj sposobnosti da prenese poruku od jedne do druge osobe. Primatelj pritom treba poruku dekodirati – razumjeti pojedine znakove, odnosno riječi u poruci, no treba je i staviti u odgovarajući kontekst, odnosno dodijeliti joj neko značenje. Pri ovome procesu može doći do nesporazuma ako osobe ne dijele zajedničku kulturu, odnosno znanje o svijetu, pa čak i ako govore istim jezikom.

3.2. Jezik i kultura

Kulturu i jezik isprepleteni su i međusobno zavisni sustavi. Kultura se uči i prenosi se simbolima i riječima, tj. procesom komunikacije. Kultura je usko vezana za jezik. Ranko Bugarski ističe da nema kulture bez jezičkog izraza, niti ima jezika bez kulturnog sadržaja.³⁶

Usvajajući jezik svoje zajednice, pojedinac usvaja velik broj simbola. Sustav tih simbola omogućava mu izražavanje misli i ideja, ali često na način specifičan toj kulturi. Naravno, moguće je naučiti i sustav simbola neke druge zajednice, no to nije jednostavan posao i zahtijeva ovladavanje ne samo jezikom, već i svim kulturnim osobitostima te zajednice. Ako je izražavanje misli i ideja uvjetovano simboličkim oblicima koji se uče tijekom odrastanja u nekoj zajednici, to bi značilo da kultura te zajednice oblikuje čovjekov pogled na svijet, kao i artikulaciju tog pogleda. Mišljenje da različite kulture imaju različite svjetonazore i da su ti svjetonazori uvjetovani karakteristikama pojedinih kultura prilično je široko prihvaćeno. Mnogi su znanstvenici isticali uzajamnu vezu jezika i kulture.

Wilhelm Van Humboldt udjelu *Uvod u djelo o jeziku kawi na otoku Javi* tvrdi da svaki jezik odražava poseban pogled na svijet i da je jezik u sprezi s društvom, kulturom, načinom mišljenja, svjetonazorom i nacijom. Ističe da je jezik taj koji određuje način na koji ljudi misle.³⁷

³⁵ Skledar, *Čovjek i kultura*, 167.

³⁶ Bugarski, *Jezik u društvu*, 16.

³⁷ Von Humboldt, *Uvod u delo o kavi jeziku i drugi ogledi*

Franz Boas, jedan od osnivača američke antropologije, navodi da su jezik, kultura i način mišljenja neraskidivo vezani.³⁸ Ljudi ne tumače svijet na univerzalan način. Razlike među kulturama odražavaju razlike među jezicima. Bez poznavanja jezika ne možemo poznavati ni kulturu.

John Rupert Firth, član londonske škole lingvista i antropologa u prvoj polovici 20. stoljeća, ističe da ako se želi proučavati kultura, mora se proučavati jezik; ako se proučava jezik, mora se proučavati značenje; ako se proučava značenje, mora se proučavati kontekst.³⁹

Francuska sociološka škola, čiji su predstavnici bili sljedbenici Saussurea (npr. Martinet, Meillet, Vendryes, Benveniste), ističu utjecaj društvenih, povijesnih i drugih vanjskih okolnosti na jezik. Za njih je pojedinac začetnik inovacija u jeziku.⁴⁰

Sva ova promišljanja dovode nas do poznate Sapir-Whorfove hipoteze, koja se zasniva na pretpostavci o međuovisnosti jezične strukture i načina na koji ljudi percipiraju stvarnost. Ova je hipoteza dobila ime po njezinim utemeljiteljima Edwardu Sapiru i njegovom učeniku Benjaminu Lee Whorfu, a imala je značajan utjecaj na suvremene koncepcije jezika i mišljenja. Whorf govori o tome kako je kultura velikim dijelom determinirana jezikom, da postoje različite kulture, koje različito percipiraju svijet.⁴¹ Whorf se bavio proučavanjem plemena Hopi i uvidio da postoje velike razlike između jezika pripadnika plemena Hopi i indoeuropskih jezika. Zanimljivo je da pleme Hopi nema izraze za vremenske aspekte (prošlost, sadašnjost i budućnost).⁴² Iz takvih primjera Whorf zaključuje da članovi različitih jezičnih zajednica imaju različit pogled na svijet (jezični relativizam).⁴³ Nadalje, raspravlja o tome da za govornike nekoga jezika postoje samo oni pojmovi za koje postoji jezični izraz.⁴⁴ Po tome je stvarnost determinirana jezikom. Unatoč tome što su ove hipoteze naišle na brojne kritike,⁴⁵ potakle su sustavno promišljanje o svezi između jezika i kulture.

Miljan Miljković sažima ono što možemo naći u literaturi o uzajamnosti jezika i kulture:

³⁸ Boas, *Um primitivnog čoveka*

³⁹ Firth, *The Tongues of Men and Speech*

⁴⁰ Martinet, *Osnove opće lingvistike*

⁴¹ Whorf, *Jezik, misao i stvarnost*, 171.-206.

⁴² Ibid, 27.-39.

⁴³ Ibid 144.

⁴⁴ Ibid 96.-100.

⁴⁵ Vidi Devitt, Sterelny, *Jezik i stvarnost*, 244.- 247.

Sva je kultura stvorena zahvaljujući jeziku i kroz jezik, a u velikoj meri i u jeziku; a vrata svake kulture otvaraju se ključem njenog jezika. Ovo znači da jezik nije samo statički referentni okvir kulture, sistem za njenu interpretaciju, nego i njen dinamički konstitutivni princip. Na taj način doživljaj sveta je uslovljen kulturom, dok je ona sama uveliko profilisana jezikom. Sa svoje strane, kao preduslov i tvoritelj kulture, jezik se oblikuje upravo po meri njenih potreba i mogućnosti. Tako kultura i jezik u stalnom sadejstvu formiraju i menjaju svet u kojem žive ljudske zajednice, i sami se izgrađujući u tom procesu.⁴⁶

Vidimo da uistinu nema niti kulture bez jezičnog izraza, niti jezika bez kulturnog sadržaja. Sistemi su to svaki za sebe, ali ovisni jedan o drugom. Međusobno se nadopunjuju, prožimaju, podupiru i izmjenjuju. Usvajajući jezik razvijamo određeni pogled na svijet. Jezikom se prenosi određeno iskustvo, ali se može stvoriti i novo iskustvo (npr. pjesme, romani, eseji i sl.).

3.3. Jezik i društvo

Još jedan sistem o kojemu je kultura ovisna jest društvo. Bez društva nema niti kulture. Budući da čovjek živi u zajednici, znači da je društveno biće. Kao takvo ima potrebu izraziti se. S drugim je pripadnicima zajednice u stalnoj interakciji. Prima i šalje poruke. Poruke su postajale kompleksnije, jer je i kultura bivala sve kompleksnijom. Miljković smatra da se na taj način razvijao jezik kroz povijest i u tom evolutivnom tijeku postajao sve složenijim i bogatijim. Znači da jezik svakog pojedinca u skladu s njegovim razvojem (intelektualnim, psihološkim i društvenim) postaje sve bogatiji i složeniji.⁴⁷

Jadranka Grbić navodi da se u doba romantizma ukorijenilo shvaćanje da su identičnost i srodnost jezika, a samim time i mogućnost sporazumijevanja na širem planu, neophodan preduvjet nastanka i opstanka neke zajednice.⁴⁸ Dakle, jezik je sredstvo pomoću kojeg se zajednice integriraju i diferenciraju.

Bugarski smatra da pojam društvenog bića uključuje pojam jezičnog bića, jer je jezik sredstvo kojim se "prometuje" unutar društvenih zajednica. Društvo i jezik nastali su zajedno i samo zajedno mogu opstati.⁴⁹ Autor još napominje kako se priroda jednog društva ogleda na

⁴⁶ Miljković, *Jezik i kultura*, 155.

⁴⁷ Ibid, 156.

⁴⁸ Grbić, "Jezični procesi, identitet i globalizacija", 235.

⁴⁹ (35), 15.

leksičko-semantičkoj razini jezika – onoj koja reflektira sadržaje o kojima se u danoj zajednici govori. Jezične promjene prate i preslikavaju društvene promjene.⁵⁰

Možemo zaključiti da ukoliko netko želi proučavati kulturu jednog društva, treba poznavati i proučavati jezik tog društva, jer se u jeziku ogleda kultura i kultura se iskazuje jezikom. Mogli bismo reći da kultura stvara jezik i jezik stvara kulturu. Miljković ističe da su shvaćanja i pogledi na svijet pojedinca limitirani jezikom koji koristi. Razlog tome je što različiti jezici uspostavljaju različita ograničenja, tako da ljudi iste kulture, a različitih jezika imaju različite poglede na svijet.⁵¹

3.4. Jezik i identitet

Prema enciklopediji *Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, identitet obuhvaća skup značajki koje određuju posebnost pojedinca ili skupine u smislu različitosti ili pak pripadnosti u odnosu na druge pojedince ili skupine.⁵² Diferenciramo se u odnosu na nekog pojedinca ili grupu ukoliko imamo različite komponente koje nas oblikuju (npr. različit jezik). Ali isto tako se možemo s određenim pojedincima ili grupama poistovjetiti ukoliko dijelimo identifikacijske komponente (npr. isti jezik). Važno je napomenuti da čovjek ne konstruira samo vlastit identitet nego i identitet drugih, isto kao što ti drugi konstruiraju naš identitet. Nesporno je da ljudi kroz jezik identificiraju sebe i druge oko sebe.

Peti-Stantić ističe da je identitet neodvojivo povezan s jezikom te da neki autori čak tvrde da prirodu identiteta treba razumjeti kao temeljno jezičnu.⁵³

Bugarski daje primjer kako se čovjek može identificirati kroz jezik:

Svatko od nas mogao bi reći sljedeće: činjenica da se služim jednim od postojećih prirodnih jezika svjedoči da sam član ljudskog roda; okolnost da je taj jezik u mom slučaju hrvatski (ili bilo koji drugi) čini me pripadnikom cijelog jednog raspona društvenih grupa; a specifičnosti moje osobne upotrebe toga jezika ponešto govore o mojoj osobnosti, kao čovjeka s imenom i prezimenom.⁵⁴

To bi značilo da je specifična uporaba jezika posljedica pripadnosti određenoj društvenoj grupi, stoga Bugarski tvrdi da i unutar istog idioma dolazi do društvenog

⁵⁰ Ibid, 16.

⁵¹ Miljković, *Jezik i kultura*, 154.

⁵² Online enciklopedija: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26909>

⁵³ (4), 51.

⁵⁴ (35), 19.

diferenciranja, do posebnih dijalekata, žargona i funkcionalnih stilova u govoru i pismu.⁵⁵ Usporedno postojanje više jezika u jednoj zajednici otvara više mogućnosti u pogledu njihovog statusa, njihovih društvenih funkcija i njima pridruženih vrijednosti. Oni mogu biti više ili manje ravnopravni uz određenu dozu bilingvizma (npr. Belgija, Švicarska, Kanada).⁵⁶ To je pokazatelj da je jezik moćno oruđe, ali po potrebi i oružje.

Nakon raspada SFR Jugoslavije uspostavljaju se četiri zasebna književnojezična standarda: hrvatski, srpski, bosanski i crnogorski. Oni pritom ne dobivaju status zasebnih jezika iz lingvističkih razloga, već iz političkih. Nastankom novih država, kako bi se učvrstio njihov identitet, bio je potreban i vlastiti jezik kao jedan od glavnih aduta u procesu formiranja identiteta.

Ljudi sami sebe i druge prije svega identificiraju imenima i izrazima kojima označavaju različite vidove svojeg društvenog identiteta, kao kada netko za sebe (ili za nekog drugog) kaže da je student, učitelj, roditelj, dijete, liberal, konzervativan itd. Sve su te kategorije kodirane u jeziku, a u nekoj mjeri ovise i o jeziku i kulturi. Cijelo društvo funkcionira pomoću jezika i kroz jezik. Te su dvije komponente nerazdvojne. Njima valja pridružiti i kulturu, koja ih upotpunjuje, daje im smisao. Otprilike ovako bismo mogli opisati taj lanac međusobnog djelovanja jezika, kulture i društva: jezik stvara kulturu, kultura je stvorila jezik, društvo unaprjeđuje jezik, jezik društvo „drži na okupu”, društvo stvara kulturu, kultura je neophodna društvu za razvitak. Dakako, njihovo je međudjelovanje puno dublje i složenije, ali za naše potrebe dovoljan će biti ovaj prikaz kojim se želi utvrditi da su jezik, kultura i društvo nerazdvojni i ovisni jedni o drugima.

⁵⁵ Ibid, 21.

⁵⁶ (35), 23.

4. Jezična raznolikost

Jeziци se međusobno razlikuju. Lingvistička slika svijeta raznolika je zato što se jezici mijenjaju. Ponašaju se kao živi organizmi – evoluiraju, rađaju se i umiru.

Koliko je zapravo raznolika jezična slika svijeta? Podaci o broju jezika koji se danas govore u literaturi variraju od oko 3000 do 6000 jezika. Sigurno postoje nepristupačna mjesta gdje znanstvenici nisu kročili i neotkrivena plemena koja govore nepoznatim jezikom (npr. područje Amazone ili Nove Gvineje), ali to je u manjem postotku razlog zašto se ne zna točan broj jezika. Glavni je problem metodološke prirode. Nekad je teško odrediti granicu između dva jezika. Nekada dva dijalekta mogu zvučati međusobno puno različitije od dva jezika.

Ranko Matasović uz najočigledniji kriterij međusobne razumljivosti iznosi još tri kriterija prema kojima se razgraničavaju jezici, a to su: strukturalni kriterij (gramatičke kategorije), identifikacijski kriterij i genetski kriterij.⁵⁷ Pri razgraničavanju jezika kriteriji se mogu kombinirati. Svaki od kriterija ima svoje nedostatke, koji se najčešće ogledavaju u nejasnim granicama.

Radoslav Katičić iznosi primjer njemačkog i nizozemskog jezika. Kaže kako su vrijednosno i tipološki, to su nesumnjivo dva jezika, ali u genetskoj klasifikaciji zapadnih germanskih jezika nema ih kao zasebnih jedinica jer tamo se nalaze donjonjemački (koji obuhvaća flamanske, nizozemske i sjeverne njemačke dijalekte) i gornjonjemački (koji obuhvaća južne njemačke dijalekte).⁵⁸ Jedna struja znanstvenika tvrdila je da nizozemskog jezika nema, dok je druga tvrdila da su svi donjonjemački dijalekti zapravo nizozemski.⁵⁹ Katičić smatra kako je svaka identitetska razlika važna i po njemu kao poseban jezik uvrštavamo u klasifikaciju svaki koji se makar po jednom (tipološkom, genetskom ili vrijednosnom) identitetu razlikuje od drugih jezika.⁶⁰

U određivanju granica među jezicima često utječu izvanjezični čimbenici. Tijana Ašić napominje da je jezična raznolikost odraz kompleksnosti ljudskog života, kao i postojanja čovjekovog socijalnog, emotivnog i kulturnog bića.⁶¹

⁵⁷ Matasović, "Koliko ima jezika na svijetu?" <https://www.matica.hr/vijenac/174/koliko-ima-jezika-na-svijetu-17250>

⁵⁸ Katičić, *Identitet jezika*, 48

⁵⁹ Ibid, 51.

⁶⁰ Ibid, 52.

⁶¹ Ašić, *Nauka o jeziku*, 141.

Jezična raznolikost i raznovrsnost nisu samo posljedica postojanja različitih jezika i njihovih geografskih dijalekata, već i posljedica socijalno uvjetovanih varijanti (sociolekata) koje postoje unutar jednog jezika, a koje su posljedica društvenog raslojavanja (time se bavi sociolingvistika). U jeziku nailazimo na spolne, rasne, dobne, vjerske ili neke druge diferencijacije. Da različiti varijeteti jednog jezika, odnosno različiti jezici koji se govore u jednoj sredini, mogu biti nosioci različitih društvenih funkcija potvrđuju i situacije u nekim višejezičnim zemljama. Ašić navodi primjer iz dvojezičnog Paragvaja: izbor španjolskog ili guaranija⁶² ovisi o stupnju intimnosti, odnosno formalnosti, te izbor guaranija izražava prisnost i solidarnost sa sugovornikom, a španjolski se koristi u situacijama u kojima treba držati distancu.⁶³

Ašić još navodi kako se kao posljedica višejezičnosti u govoru javljaju fenomeni promjene koda i miješanja kodova. Prvi nastaje kada osoba koja govori više jezika u određenim situacijama prelazi s jednog na drugi.⁶⁴ Do miješanja kodova dolazi kada govornici u rečenice na jednom jeziku umeću riječi ili izraze iz drugog. Ovo je naročito česta pojava među gasterbajterima (gostujući radnici), tako da relativno često možemo čuti rečenice poput ove: *Idem na arbajt (rad/posao)*.

Primarna uloga jezika je komunikacija. To je samo po sebi jasno. Komunikacija je lakša tim više ako je jezik među govornicima sličniji. To nas dovodi do zaključka da bi komunikacija bila najlakša ako bismo svi govorili istim jezikom. Znači li to da je današnja raznolika jezična slika svijeta neuspjeh po tom pitanju? Jer, što je više jezika to je više međusobne nerazumljivosti.

Ante Periša smatra da se komunikacijskoj ulozi jezika pridaje prevelika pažnja, odnosno zanemaruje se druga jako važna (po njemu čak važnija) uloga jezika, a to je vrijednosna ili kulturna uloga jezika. Autor ističe da je jezična raznolikost izvor za intelektualne sposobnosti ljudi poput oblikovanja društvenih obreda, poetskih oblika, taksonomskih sustava za podjelu i imenovanje prirode, posebnih oblika za izricanje i uočavanje malih razlika, za uspostavljanje zanimljivih logičnih odnosa, za izricanje finih

⁶² Hrvatski izvor tvrdi da 4.700.000 ljudi u Paragvaju govore španjolski, i 4.650.000 guarani (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Paragvaj>), ali na španjolskoj stranici piše da 40% govori samo guaraní, 30% španjolski i guaraní, a 26,5% samo španjolski (<https://es.wikipedia.org/wiki/Paraguay>).

⁶³ (58), 140.

⁶⁴ Ibid

društvenih i emocionalnih osjećaja i dr. – a sve je to jezično artikulirano i neodvojivo od jezika.⁶⁵

Periša ne odbacuje komunikacijsku ulogu, ali smatra da se ona ne odnosi na jezik u cjelini, odnosno na čovječanstvo u cjelini, nego da se potreba komunikacije ograničava na uspješnu komunikaciju između srodnih članova krvne, društvene, interesne skupine.⁶⁶

Heršak smatra da je jezična raznolikost potaknula (uvjetno rečeno, tj. hipotetski) bogatstvo ideja.⁶⁷ Ističe da kompjuterizacija, koja je danas ključna, nije naglo nastala, nego se vrlo dugo razvijala. Korijeni računala (strojevi) sežu do 19. stoljeća, i tek su se korak po korak u 20. stoljeću nastavile dorade. I internet se pokrenuo gotovo prije pola stoljeća, 1960-ih godina, u sklopu američkih vojnih pothvata.⁶⁸

Heršak ističe 19. stoljeće kao stoljeće prepuno ideja i inovacija. Kulture, krajolici i jezici bili su vrlo različiti, što je pokrenulo velik broj dobrih ali i krajnje loših ideja. Potonje će se ostvariti u 20. stoljeću.⁶⁹ Općenito kad razmotrimo što se zbilo u doba 19. stoljeća, kada su se "domaći jezici" svuda u Europi počeli širiti, vidjet ćemo da je i znanost tada napredovala. Broj novih otkrića bio je u toj epohi vrlo velik. Doduše, bilo je nekih važnih izuma i u 18. stoljeću (primjerice prvi parni stroj), ali tijekom 19. stoljeća ključne inovacije postale su mnogo brojnije: lokomotive, računala, struja, žarulje, telegrafi, telefoni, fotografija, filmovi, automobili, itd. I, jasno, bilo je to vrijeme kada su gotovo posvuda postojali mnogi različiti državni jezici – i sve je to, čini se, u velikoj mjeri poticalo ideje.⁷⁰

U prethodnom smo poglavlju naveli da je jezik usko vezan za kulturu i da kroz jezik sagledavamo svijet oko sebe. Iz toga možemo izvesti otprilike ovakvu jednadžbu: jedan jezik daje jedne ideje, tj. jedan pogled na svijet; mnoštvo jezika daje mnoštvo ideja i pregršt pogleda na svijet. Uistinu, tijekom 19. stoljeća nastajale su nove države i nacije, a jezik je bio snažno identifikacijsko sredstvo, stoga je pokrenut proces standardizacije mnogih jezika, što je rezultiralo nastankom nacionalnih jezika. Europa je bila kontinent čiji je razvitak posljedica velikih kulturnih razlika na razmjerno malom prostoru.

⁶⁵ Periša, 99.

⁶⁶ Ibid, 96.

⁶⁷ (27), 29.

⁶⁸ Heršak, "Zonal Constructed Language Contacts and Positive Globalisation", 8.

⁶⁹ Ibid, 5.

⁷⁰ (27), 33.

Jedan nacionalni jezik bio je preduvjet modernizacije. Bez obzira koji je jezik bio izabran, bio je to onaj koji je bio/postao opće razumljiv, sposoban izraziti sve koncepcije i nebrojene distinkcije potrebne modernomu svijetu.⁷¹ Na prvi pogled tu nema ništa sporno, ali problemi tek slijede. U sljedećem ćemo poglavlju vidjeti što oponira jezičnoj raznolikosti i kako se od doba romantizma do danas promijenila jezična slika svijeta.

⁷¹ (47), 235.

5. Jezična jednoličnost

Od doba romantizma u Europi, kada su inaugurirani nacionalni jezici, započeo je proces destrukcije brojnih "malih" jezika koji su postali irelevantni i zastarjeli. Taj se proces intenzivirao u 20. stoljeću, osobito u zadnjim desetljećima, kad je proces neoliberalne globalizacije učinio engleski jezik globalnim svjetskim jezikom te istodobno drastično ugrozio svjetsku jezičnu diverzifikaciju.⁷²

Kolonizacija je tijekom povijesti uvelike utjecala na jezičnu sliku svijeta. Latinski se širio po Europi kako se širilo Rimsko Carstvo, zajedno s islamom širio se arapski jezik po Bliskom istoku i sjevernoj Africi. Rusi i Kinezi u svojim su pohodima također širili vlastite jezike. Najviše jezika širilo se najvjerojatnije nakon otkrivanja Novog svijeta procesom kolonizacije. Španjolski, portugalski, francuski i engleski⁷³ širili su se na sve četiri strane svijeta. Nasilnim nametanjem tih jezika marginalizirani su autohtoni jezici. Mnogi nisu izdržali taj pritisak i jednostavno su izumrli. Proces izumiranja malih jezika odvija se i danas.

Danas jezici izumiru i brže nego prije, uslijed neoliberalne globalizacije. Prema podacima koje iznosi Grbić svaka dva tjedna po jedan jezik izgubi svoje izvorne govornike jer izumiru ili ga prestaju govoriti.⁷⁴ Dakle, svaka dva tjedna nestane po jedan jezik, što je 25 godišnje. To znači da bi oko 80%, a možda čak i 90% jezika u svijetu u 21. stoljeću moglo potpuno nestati.⁷⁵ Pod pretpostavkom da ne nastaju novi jezici.

Grbić još dodaje da niti jedan jezik sam po sebi nije superioran u odnosu na druge jezike, niti je sam po sebi dominantan. Društveni odnosi, tj. izvanjezične činjenice, pokazuju da, kada političke, gospodarske i prostorne granice spoje dvije ili više kulturnih i etničkih/nacionalnih zajednica, dominantnim postaje jezik one čiji su govornici dominantni na političkom, gospodarskom i prostornom planu.⁷⁶ To je razlog nekontroliranog širenja jednog jezika svijetom.

5.1. Globalizacija

Globalizacija je proces koji se počeo razvijati nakon Drugog svjetskog rata, kada su zemlje s najmoćnijim ekonomijama liberalizirale svoja gospodarstva te su zajedno uspostavile

⁷² (47) 236.

⁷³ Engleski kolonizatori puno su više zabranjivali autohtone jezike, za razliku od portugalskih, španjolskih i francuskih koji su dopuštali lokalnom stanovništvu da govore na svom jeziku

⁷⁴ Ibid, 243.

⁷⁵ Ibid

⁷⁶ Ibid, 241.

velike ekonomske mreže. Ekonomska međuovisnost dovela je postupno do homogenizacije kulturnog sustava u cijelom svijetu. Svijet je odjednom postao "globalno selo". Jasno je da globalizacijski procesi danas utječu ne samo na ekonomske odnose širom svijeta nego i na kulturu, znanost i društvo u cjelini. Ni jezik nije pošteđen globalizacije. Budući da globalizacija dovodi do stvaranja trgovačkih blokova, globalnih tvrtki i globalne ekonomije, nusproizvod toga je i da je engleski postao glavni globalni jezik (govori se na najširem geografskom području).

Mogli bismo reći da je globalizaciji prethodila kolonizacija. Jedna od najvećih kolonizatorskih sila bilo je Britansko Carstvo, koje je pokrivalo petinu svjetske kopnene površine, a činilo ga je gotovo četvrtina cjelokupnog svjetskog stanovništva.⁷⁷ Osvojivši nova područja Britanci su nametali svoj jezik i svoju kulturu. Tijekom 20. stoljeća većina britanskih kolonija postale su nezavisne države, a mnogi smatraju vraćanje Hong Konga Kini 1997. godine krajem Britanskog Carstva. Tek su početkom 20. stoljeća taj položaj poljuljale Njemačka i SAD. Utjecaj Britanskog Carstva nije glavni uzrok, ali je dobra podloga za ono što će se početi događati u drugoj polovici 20. stoljeća, jer je glavni razlog zbog kojeg se engleskom jeziku pridaje status globalnoga jezika SAD, a ne Velika Britanija.

David Crystal navodi da je ideja o jednom jeziku za cijeli svijet nastala tek u pedesetim godinama prošlog stoljeća.⁷⁸ U to vrijeme Sjedinjene Američke Države već su imale status jedne od vodećih ekonomskih sila svijeta. Međunarodne organizacije poput Ujedinjenih Naroda, UNICEF-a, Svjetske Banke i UNESCO-a također su osnovane prije 1950. godine. Predstavници zemalja članica tih organizacija bili su primorani međusobno komunicirati te se uporaba jednog zajedničkog jezika činila najboljom opcijom. Uskoro se ta potreba proširila i izvan političkog konteksta – posebno u akademskom i poslovnom svijetu.

Grbić iznosi podatke iz 2000. godine kada je 430 milijuna ljudi živjelo na Zemlji kojima je engleski bio materinji, tj. prvi jezik.⁷⁹ Još je milijardu i pol ljudi govorilo (rabilo) engleski kao drugi ili treći jezik. 75% svjetske pošte i 70% elektroničke pošte koja se slala internetom bila je pisana na engleskom jeziku.⁸⁰ Svjetsko tržište dionicama, međunarodne banke, većina transnacionalnih korporacija, multilateralne organizacije kao što su Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond, razni razvojni i drugi programi Ujedinjenih naroda,

⁷⁷ Black, *Povijest britanskih otoka*, 224.

⁷⁸ Crystal, *English As a Global Language*, 14.

⁷⁹ (47), 244.

⁸⁰ Ibid

transnacionalne organizacije kao što je Udruženje jugoistočnih azijskih nacija, Organizacija afričkog jedinstva i sl., sve svoje poslove i dokumente vode/objavljaju na engleskom jeziku.⁸¹ To znači da praktički većina multilateralnih i transnacionalnih organizacija (izuzev Južne Amerike) vode svoje poslove i distribuiraju informacije isključivo na engleskom ili u prvome redu na engleskom. Preko filmske i televizijske industrije se također širi engleski jezik. Glavni jezik zanosti i znanstvenih radova je isto tako engleski.

Grbić još navodi i razloge dominacije engleskog jezika: proces gospodarske globalizacije, masovni turizam, industrija reklam, te migracije (jedan od važnijih razloga širenja engleskog svijetom), s najvećim postotkom migriranja iz nerazvijenih u razvijene zemlje.⁸²

Kao što smo već napomenuli, širenjem jezika širi se i kultura određene zemlje. Taj se proces u ovom slučaju zove *amerikanizacija*.

Radina Vučetić u svojoj knjizi *Koka-kola socijalizam* pojam *amerikanizacije* razlikuje od kulturnog imperijalizma, globalizacije, vesternizacije, modernizacije i sl. Amerikanizaciju definira kao proces širenja prisutnosti i utjecaja SAD-a i američke kulture, društvenih vrijednosti, ideologije i politike SAD-a. Za razliku od imperijalizma, amerikanizacija nije jednosmjernan proces, jer oni koji su bili izloženi njezinu djelovanju bili su aktivni sudionici tog procesa, što znači da se ovdje ne radi o nasilnom nametanju, već o obostranoj „suradnji” – to je najveća razlika između amerikanizacije i npr. imperijalizma.⁸³

Valja nadodati kako i masovna ratovanja u kojima sudjeluje SAD doprinose širenju engleskog jezika.

5.2. Engleski kao svjetski jezik

U ovome poglavlju raspravlja se o pojmu *lingua franca* te pitanju je li pridavanje toga statusa engleskom jeziku opravdano.

⁸¹ (47.), 244.

⁸² Ibid, 246.

⁸³ vidi više u: Radina Vučetić, *Koka kola socijalizam - Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.

Lingua franca [li'ŋgwa fra'ŋka], termin kojim se u lingvistici označava osobita vrsta kontaktnog jezika kojim se služe govornici različitih materinskih jezika u ograničenim komunikacijskim situacijama, najčešće za potrebe trgovine.⁸⁴

Tako Alan Firth navodi kako je engleski kao *lingua franca* ili skraćeno ELF (English as a *lingua franca*) u osnovi kontaktni jezik između osoba koje ne dijele zajednički materinji jezik niti zajedničku (nacionalnu) kulturu.⁸⁵ Claus Gnutzmann još uključuje izvorne engleske govornike u inetrkulturnoj komunikaciji.⁸⁶ Zaključujemo kako je engleski kao *lingua franca* jezik svaki onaj engleski jezik koji se koristi u međukulturnoj komunikaciji.

Neki stručnjaci smatraju da engleski jezik danas ima sličnu ulogu kao što je latinski imao u srednjem vijeku. Heršak drži je to mišljenje neopravdano. U srednjem je vijeku, navodi autor, latinski već faktički bio neutralni jezik, i premda je imao ulogu u katoličkoj religijskoj sferi, nije više bio materinji jezik i u tom smislu nije izravno povezan ni na jednu specifičnu kulturu, dok engleski u naše vrijeme ima takvu funkciju za oko 350 milijuna ljudi.⁸⁷

Robert Phillipson tvrdi da engleski jezik nije ispravno nazvati *lingua franca* jer taj pojam obično podrazumijeva da je jezik neutralan instrument kojim se omogućava međunarodna komunikacija.⁸⁸ Pojam *lingua franca* nastao je još u vrijeme križarskih ratova, a za njegov su nastanak zaslužni Arapi, koji su jezik križara nazivali *lisān al-firang*. Taj je jezik bio mješavina reduciranog romanskog jezika i elemenata više jezika s mediteranskog područja s arapskim dodacima.⁸⁹ *Lingua franca* podrazumijeva neutralan (nenacionalni) jezik koji služi za komunikaciju između ljudi koji ne govore istim jezikom. Dakle, da bi se neki jezik nazvalo *lingua franca*, on mora biti neutralan, nenacionalan, nenarodni i zato se engleski ne bi trebao smatrati *lingua franca*.

Phillipson za engleski koristi pojmove kao što su *lingua economica* (engleski u ekonomiji i poslovnom svijetu), *lingua emotiva* (engleski u svijetu zabave, Hollywooda, popularne glazbe) i *lingua academica* (engleski u svijetu znanosti, istraživačkom radu i sl.).⁹⁰ Na taj način autor želi istaknuti razne uloge engleskog jezika te pokazati da nije neutralan i

⁸⁴ Online enciklopedija: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=36649>

⁸⁵ Firth, *The discursive accomplishment of normality. On 'lingua franca' English and conversation analysis*, 240.

⁸⁶ Gnutzmann, *Lingua franca*, 357.

⁸⁷ (26), 32.

⁸⁸ Phillipson, *Lingua Franca or Lingua Frankensteinia? English in European Integration and Globalization*, 250.

⁸⁹ Ibid, 262.

⁹⁰ Ibid, 250.

odvojen od funkcija koje vrši. Danas je engleski, navodi Phillipson, ipak najrašireniji kao *lingua americana*, što je posljedica ogromnog ekonomskog, političkog, ali i kulturnog utjecaja SAD-a u raznim područjima svijeta.⁹¹

Kada se u školama uči engleski, proučava se tek jedna svjetska perspektiva, koja nije opći model za sve ljude. To je ozbiljan problem, navodi Heršak – ne zato što ne trebamo upoznati i tu perspektivu nego zato što ona ipak nije i ne može biti univerzalna, a obzirom na to da se angloamerički svijet razvio u vrlo osobitim povijesnim okolnostima i ne može biti opći uzor za sav svijet.⁹²

Prije samo 30-ak godina nije se toliko učio engleski, ali su se učili drugi jezici. U hrvatskim su se školama kao prvi jezik učili ruski, njemački i francuski. Danas ih je u velikoj mjeri zamijenio engleski. Malo ili skoro nikako se ne uče jezici nacija s kojima smo više u kontaktu (npr. njemački, talijanski, mađarski, rumunjski, makedonski, slovenski...). Učenje stranih jezika dobro utječe na čovjeka. Heršak i Vinščak navode neke aspekte koji su značajno poboljšani zbog znanja stranih jezika: pažnja, odgađanje demencije, pamćenje, metalingvistička svijest, razvoj mozga i razmišljanje.⁹³

Guranjem engleskog jezika gura se samo jedan svjetonazor preko kojeg se onda interpretiraju druge kulture. U knjizi *Zarobljeni u engleskom (Imprisoned in English)* Anna Wierzbicka tvrdi kako je engleski jezik dominantan konceptualni okvir unutar kojega se analiziraju i interpretiraju drugi jezici i kulture.⁹⁴ Prema njoj, svaki jezik svojim govornicima daje "*specifične kognitivne alate za interpretiranje i doživljavanje svijeta*".⁹⁵ Zbog toga engleski ne smije biti dominantan.

Neka istraživanja koja su provedena na dvojezičnim govornicima dokazuju da se svijet doživljava na različit način ovisno o jeziku kojeg govornik koristi. Dewaele i Pavlenko su proveli jedno takvo istraživanje na dvojezičnim govornicima. Pitali su ih osjećaju li se ponekad kao druga osoba kad govore različitim jezicima, na što je 65% sudionika odgovorilo potvrdno.⁹⁶ Danas se često ne prevodi direktno s jezika originala, nego posredstvom engleske inačice, bilo da se radi o knjizi, filmu ili nekom znanstvenom radu. Takav tip prevođenja ima

⁹¹ Ibid

⁹² (66), 11.

⁹³ Heršak i Vinščak, "Jezični čimbenici ključni su za razvitak društva i pojedinca", 34.-37.

⁹⁴ Wierzbicka, *Imprisoned in English*, 3.

⁹⁵ Ibid

⁹⁶ Ozanska-Ponikwia, "What has personality and emotional intelligence to do with "feeling different" while using a foreign language?", 219.

brojne nedostatke budući da se njegovom primjenom gubi na vjerodostojnosti i kvaliteti prijevoda. Jedna koncepcija prikazana na originalnom jeziku gubi malo u prijevodu na engleski, a onda još malo kad se prevodi na neki treći jezik, dok engleski služi kao posrednik.

Širenje upotrebe engleskog jezika širom svijeta je činjenica, koja se može tumačiti u pozitivnom smislu (povezivanje i razumijevanje na svjetskoj razini) ili u negativnom (jezična dominacija koja ugrožava ostale jezike). No, postoje li ipak neke indicije da će taj proces jenjavati u budućnosti ili je ta ekspanzija nezaustavljiva?

Čini se da je dominacija engleskog na internetu ipak nešto manja nego se to pretpostavljalo. Heršak iznosi podatke koji pokazuju da se i ostali svjetski jezici sve više šire internetom. Od 2001. do 2011. godine korištenje engleskoga na Internetu poraslo je 281 %, što nije marginalno, ali je korištenje španjolskoga poraslo 743 %, kineskog 1.277 %, ruskog 1.826 % i arapskog 2.501 %.⁹⁷ Udio korisnika Interneta samo na engleskom pao je na 27%, i smatra se da će uskoro kineski biti najčešće korišteni jezik.⁹⁸

Ovi podaci ne iznenađuju, jer Kineski jezik ima najviše govornika na svijetu, a Kina je sve jača gospodarska sila i sve veći oponent Americi.

Nasuprot globalizaciji stoji lokalizacija. Lokalizacija je proces prilagođavanja nekog proizvoda za tržišta diljem svijeta, tj. za različita jezična, kulturološka i geografska područja. Ljudi će prije kupiti proizvod ili uslugu, ako su informacije o njemu prikazane na njihovom jeziku. Mnogima bi to moglo biti bitnije i od povoljne cijene. Na taj način tvrtke pokazuju da misle na svoje korisnike i kupce te da su se spremne prilagoditi njihovom jeziku i specifičnim kulturnim zahtjevima.

Osim velikih korporacija, lokalizacijske procese potiču i organizacije koje se bave ljudskim pravima, npr. one koje rade na donošenju i implementaciji zakona i propisa koji omogućuju jednako pravo na razvoj za sve, pa i razvoj lokalnih kultura. Uz institucije i organe Ujedinjenih nacija, navodi Grbić, posljednjih se godina u tome ističu brojne nevladine udruge, razne zaklade, humanitarne udruge i sl. koje se bave istraživanjem, a potom donošenjem i implementacijom poticajnih programa za kulturnu, jezičnu, vjersku i drugu raznovrsnost i toleranciju.⁹⁹

⁹⁷ (66), 12.

⁹⁸ ibid

⁹⁹ (47), 247.

Tako, iznosi Fishmann, Francuska izdvaja veliku količinu novaca kao potporu francuskom jeziku izvan granica Francuske; njemačka vlada novčano podupire oko 80 Goethe instituta razmještenih "od Bejruta do Džakarte" radi promidžbe njemačkoga jezika, kulture i umjetnosti; Singapur, mala zemlja s četiri službena jezika, već više od 20 godina vodi kampanju koja se zove "*Govorite mandarinski*".¹⁰⁰

Još jedan razlog zašto bi mali jezici mogli opstati jest taj da su jezici dio kulturnog i nacionalnog identiteta. To je vrlo važna činjenica, i upravo se zbog toga i poseglo za lokalizacijskim procesima.

¹⁰⁰ (47), 249.

6. Umjetni jezici

Pojam umjetnog jezika podrazumijeva pojam namjernog i svjesnog kreiranja i planiranja jezika. Svim umjetnim jezicima zajedničko je to da uspostavljanje pravila i precizno definiranje vokabulara dolaze prije upotrebe jezika.

Paolo Albani i Berlinghiero Buonarotti koriste pojam *imaginarnog jezika* želeći naglasiti maštovitost u stvaranju umjetnog jezika. Izraz *imaginarni* podrazumijevaju kao *ne-prirodni jezik*, pri čemu atribut *prirodan* označava jezik koji se uči usmenim putem i koji se prenosi od roditelja i iz okoline. Stoga bi *imaginarni jezik* bio bilo koja vrsta umjetnog jezika i bio bi rezultat rada jednog ili više ljudi.¹⁰¹

Kirsten Malmkjær navodi razliku između umjetnog i prirodnog jezika:

umjetni jezik je onaj koji je stvoren za određenu svrhu ili razlog, za razliku od prirodnog jezika, koji govori većina govorne zajednice širom svijeta (razvijajući se zajedno sa svojom govornom zajednicom) i nije moguće pronaći izvor nastajanja tog jezika.¹⁰²

Detlev Blanke pod pojmom *umjetni jezik* podrazumijeva standardizirane jezike, planirane jezike i simboličke jezike.¹⁰³ Standardizirani književni jezik je za razliku od dijalekata prošao proces standardizacije. Standardni su jezici nastali zbog nerazumijevanja između jezično različitih regija ili jezično različitih slojeva društva. Snježana Kordić navodi kako se odabire jedan idiom za nadregionalni, i regije koje ga dotad nisu govorile, kao i slojevi društva za koje dotad nije bio karakterističan, počinju ga koristiti.¹⁰⁴ Standardni jezik je namijenjen za korištenje u službenim situacijama, stoga ga ljudi obično ne koriste u svakodnevnoj komunikaciji. Istina je da nema savršenoga govornika standardnog jezika jer se svakim odstupanjem od standarda govornik „vraća” vlastitom idiomu. Zato se standardni jezik smatra umjetnim – jer je rezultat dogovora i kodifikacije norme, te je namijenjen za određenu svrhu. Ovoj se kategoriji mogu priključiti i etnički jezici, koji su visokoregulirani s ciljem održavanja na određenom stupnju razvoja (npr. sanskritski, crkveni latinski) ili oni modernizirani (npr. Moderni hebrejski, Bahasa Indonezija).

¹⁰¹ Albani, Buonarotti, *Aga Magera difura: dizionario delle lingue immaginarie*, 8.

¹⁰² Malmkjær, *Artificial Languages*, 31.

¹⁰³ Blanke, "The Term 'Planned Language'", 3.

¹⁰⁴ Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 70.

Jezike koji služe kako bi se olakšala međunarodna komunikacija, odnosno planirane jezike (npr. esperanto), mogli bismo nazvati *pravim umjetnim jezicima*. Oni se dijele na *a priori* i *a posteriori* jezike. *A priori* jezici nisu temeljeni na nekom od postojećih jezika. *A posteriori* jezici temelje se na jednom postojećem jeziku (npr. newspeak (novogovor)¹⁰⁵) ili na kombinaciji nekoliko njih (npr. esperanto).¹⁰⁶ Razlika između standardnog i umjetnog jezika u tome je što standard nije namijenjen međunarodnoj komunikaciji već komunikaciji između članova jedne zajednice (najčešće je to država), dok na razvoju standarda sudjeluje puno više ljudi nego na kreiranju umjetnog jezika. Umjetni jezik najčešće je posve nov i nerazumljiv jezik onima koji ga nisu učili. Standardni jezik nastaje kada se dijalektima nametnu pravila i norme, a umjetni jezik može nastati na temelju više jezika, i to čak iz različitih jezičnih porodica. Drugim riječima, umjetni jezik nastaje miješanjem vokabulara, gramatike i pravopisa iz drugih jezika i/ili dijalekata.

Simbolički jezici pak služe u znanstvenom radu, za programske računalne jezike, te strojne jezike za automatsko prevođenje.

Osim pojma umjetni jezik u literaturi nailazimo na pojmove *planirani*, *konstruirani*, *izumljeni* (stvoreni) ili čak *fikcionalni jezik*. Često se koristi i stopljenica *conlang* (*constructed language*, hrv. *konstruirani jezik*). Umjetni se jezici svojom strukturom ne razlikuju od prirodnih u smislu da posjeduju fonološki, morfološki i sintaktički sustav te semantičke i pragmatičke zakonitosti. Tvorci umjetnih jezika teže jednostavnostavnosti njihova sustava, čime se olakšava proces njihova usvajanja.

Pidžini i kreolski jezici također pripadaju umjetnim jezicima. Razvoj pidžina i kreolskih jezika nije rezultat planiranja, kao kod *pravih umjetnih jezika*, oni se u pravilu razvijaju spontano uslijed kontakata.

Pidžin je reducirani jezik koji rezultira iz produljenog kontakta među grupama ljudi koji nemaju zajednički jezik (na kojem bi mogli komunicirati); razvija se kada one trebaju nekakvo sredstvo komunikacije, možda za trgovinu, ali niti jedna grupa ne uči materinji jezik neke druge iz društvenih razloga koji uključuju nedostatak povjerenja ili bliski kontakt.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Izmišljeni jezik koji je engleski pisac George Orwell stvorio za potrebe svog romana *Tisuću devetsto osamdeset četvrta*. Novogovor je u toj fikciji pojednostavljen engleski jezik sa znatno smanjenim rječnikom i pojednostavljenom gramatikom

¹⁰⁶ Peterson, *The Art of Language Invention*, 22.

¹⁰⁷ Holm, 2004: 5.

Tok pisin¹⁰⁸ vjerojatno je najrašireniji pidžin koji se razvio iz engleskog. Ima status službenog jezika u Papui Novoj Gvineji te se koristi na radiju, u novinama i u školama. Trenutno prolazi kroz proces značajne kreolizacije.

Kreolski su jezici pidžini koji imaju svoje izvorne govornike te nisu u intelektualnom smislu jednostavniji od jezika iz kojih su nastali, samo su dosljedniji i u jezičnoj strukturi ima manje redundancija, napominje Peter Trudgill.¹⁰⁹ Proces u kojem se redukcija „ispravlja” usložnjavanjem poznat je kao *kreolizacija*. Kreolski su jezici posljedica kolonizacije, uslijed koje dolazi do miješanja autohtonog jezika i jezika kolonizatora. Tako se danas većina kreolskih jezika zasniva na francuskom, engleskom, portugalskom, španjolskom itd.

Još je Sapir zagovarao prednosti umjetnih jezika poput esperanta, i to ne samo zbog njihove stvarne jednostavnosti u odnosu na prirodne, tj. nacionalne jezike, već zato što su *"nacionalni jezici golemi sustavi stečenih interesa koji se mrzovoljno opiru kritičkom prespitanju"*.¹¹⁰

Pravi umjetni jezici, za razliku od prirodnih, lišeni su povijesti, kulture i identiteta. Svrha prirodnih jezika jest da prenose kulturu, povijest i budu dijelom nečijeg identiteta. Svrha umjetnog jezika vršenje je funkcije međunarodnog jezika kojim se služe pripadnici različitih kultura bez unošenja vlastitih kulturnih utjecaja koji bi mogli biti nerazumljivi sugovorniku. Koliko je to stvarno moguće možda govori činjenica da umjetni jezici i nisu baš rasprostranjeni po svijetu. Budući da *pravi umjetni jezici* nemaju svoju povijest i kulturu, govornici posežu za ipak unose elemente vlastite kulture u taj jezik. Ulogu svjetskog jezika kao (kulturno) neutralnog posrednika preuzeo je engleski, ali on nije neutralan.

Iza umjetnih jezika poput esperanta nisu stajali određeni interesi velikih grupacija (država, multilateralnih kompanija...), pa se niti ne potiče njihovo učenje i širenje. Umjetni su jezici ljudima manje privlačni jer ti jezici nemaju vlastitu državu, a učenju određenog jezika prethodi preseljenje u drugu državu, a nekada učenju jezika prethodi interes za određenom kulturom koju novonastali jezici tek stvaraju, a to je dug proces.

Između prirodnih i umjetnih jezika nalaze se zonalni konstruirani jezici. To su jezici koji olakšavaju komunikaciju među govornicima bliskih jezika. Sadrže elemente iz jezika iste jezične porodice. Razlikuju se od potpuno umjetnih jezika kao što je esperanto po tome što ih

¹⁰⁸ kreolski jezik na Papui Novoj Gvineji

¹⁰⁹ Trudgill, *"Sociolinguistics: An introduction to Language and Society"*, 210.

¹¹⁰ Sapir, *"The Function of an International Auxilliary Language"*, 60.

govornici određene grupe jezika (npr. germanske) mogu razumjeti bez prethodnog učenja. Prema tome, zonalni jezik puno je sličniji prirodnim jezicima od ostalih umjetno konstruiranih jezika. Oni govornicima koji ih automatski razumiju zvuče kao dijalekti materinjeg jezika. Zonalni konstruirani jezici nisu lišeni kulturnog utjecaja, dapače u taj je jezik „utkana” sva kultura jezika koji pripadaju toj jezičnoj porodici. U Europi su najpoznatiji pan-germanski jezik (npr. folkspraak), pan-romanski jezik (npr. romano) i pan-slavenski jezik (npr. međuslavenski).

6.1. Međuslavenski jezik

Vojtěch Merunka (jedan od tvoraca međuslavenskog) definira međuslavenski jezik kao zonalni konstruirani jezik koji služi slavenskim govornicima (njih oko 400 milijuna) za lakšu međusobnu komunikaciju.¹¹¹ Ovaj se jezik bazira na jezičnim sličnostima slavenskih jezika, a slavenska jezična porodica jedna je od triju (uz germansku i romansku) najvećih u Europi po broju izvornih govornika.

Jan van Steenbergen (jedan od tvoraca međuslavenskog) objašnjava kako tvorci ovog jezika teže pojednostavljivanju gramatike, korištenju pravopisa koji je u skladu sa suvremenim potrebama i mogućnostima njegovih korisnika, zamjenjivanju arhaičnih elemenata s modernima, te se nalazi u središnjoj točki između slavenskih jezika kako bi bio podjednako razumljiv svim slavenskim govornicima.¹¹²

Praslavenskim jezikom nazivamo hipotetski jezik iz kojeg su posredno potekli svi današnji slavenski jezici. Pisanih tragova nema, i sve što danas znamo o tom jeziku rezultat je poredbene analize slavenskih i indoeuropskih jezika. Cilj tvoraca međuslavenskog jezika je da međuslavenski ima funkciju kakvu je nekada imao praslavenski, a to je jezik svih Slavena.¹¹³

Iako slavenski jezici dijele dovoljno gramatičkih i leksičkih obilježja za osnovno sporazumijevanje, svaki od slavenskih jezika ima određene posebnosti. Govornici pojedinih slavenskih jezika međusobno se vrlo dobro razumiju (npr. govornici hrvatskog i srpskog, ili slovačkog i češkog), neki malo manje (npr. govornici poljskog i ruskog), dok neki skoro uopće (npr. govornici makedonskog i poljskog). Tvorci međuslavenskog otklanjaju sve moguće razlike i fokusiraju se na sličnosti među jezicima. Vojtěch Merunka ističe da osim što

¹¹¹ Merunka, *Neoslavonic zonal constructed language*, 17.

¹¹² Steenbergen, <http://steen.free.fr/interslavic/introduction.html#whatis>

¹¹³ Zanimljivo je da je rani slavenski izraz, tj. staroslavenski prijevod Biblije u 9. stoljeću grčki izraz *ethnos* preveo u jezik.

se učenjem ovog jezika povećava broj govornika koji mogu međusobno komunicirati, također se preko međuslavenskog mogu lakše razumjeti i drugi slavenski jezici.¹¹⁴

Međuslavenski se prvo nazivao *slovianski* (slavenski), ali to je predstavljalo problem jer se grupa jezika naziva slavenskom i zato se predlagalo nekoliko drugih imena za jezik. Jedan od prijedloga bio je *sveslavenski*, ali se od njega odustalo jer je implicirao da su svi Slaveni jedna nacija, što je netočno. Još jedan prijedlog koji se zadržao duže vrijeme bio je *novoslavenski*, koji je implicirao da je riječ o nasljedniku staroslavenskog. Na kraju se odlučilo da je *međuslavenski* ipak optimalan naziv za jezik čija je svrha da bude zajednički slavenski jezik koji će razumjeti svi Slaveni.

Jezici ove vrste (zonalni konstruirani jezici), smatra Steenberg, reguliraju se potpuno drugačijim pravilima od umjetnih jezika poput esperanta – njihov glavni cilj nije ni jednostavnost ni kulturna neutralnost, već razumljivost bez prethodnog učenja.¹¹⁵ Glavna premisa međuslavenskog jezika jest da ga razumiju svi Slaveni, pa čak i ne znajući o kojem je jeziku riječ.

Nameće se pitanje je li međuslavenski po svojoj klasifikaciji prirodni ili umjetni jezik. Prirodni jezici razvijali su se polako i postepeno kao rezultat stalne društvene interakcije njihovih govornika i kultura. Iz tog razloga međuslavenski nije strogo prirodan jezik jer nikad nije imao izvornih govornika. Suprotno tome, umjetni se jezici uvijek stvaraju unutar relativno kratkog vremenskog raspona od strane određene osobe ili manje skupine (nisu anonimni). Budući da su oblici međuslavenskog stoljećima spontana pojava, on se teško može smatrati umjetnim jezikom. Steenberg tvrdi da međuslavenski predstavlja sivu zonu između prirodnog i umjetnog jezika te ga naziva *polukonstruiranim jezikom*.¹¹⁶ Možemo ga promatrati kao što promatramo i neki standardni jezik. Ako zamislimo sve slavenske standardne jezike kao dijalekte, onda je međuslavenski standardizirana varijanta svih tih dijalekata.

Međuslavenski pripada obitelji zonalnih pomoćnih jezika, jezika stvorenih za komunikaciju među govornicima obitelji srodnih jezika, za razliku od međunarodnih pomoćnih jezika, poput esperanta ili interlingua, koji su namijenjeni za korištenje na globalnoj razini.

¹¹⁴ (99), 20.

¹¹⁵ Steenberg, "Język międzysłowiański jako lingua franca dla Europy Środkowej", 51.

¹¹⁶ (100)

Od 2015. do 2018. godine Vojtěch Merunka organizirao je opsežno međunarodno ispitivanje o razumljivosti međuslavenskog jezika. Do lipnja 2018. godine u njemu je sudjelovalo 1822 ispitanika. Takvo je ispitivanje provedeno i među studentima Sveučilišta u Rzeszówu u Poljskoj, te Sveučilišta u Trakiji u Bugarskoj. Ispitivanja su pokazala da se sudionici uglavnom odnose pozitivno prema međuslavenskom jeziku i da ga dobro razumiju. Nešto je veća razumljivost zabilježena kod Čeha i Slovaka (oko 90 %), dok je kod Južnih Slavena bila nešto manja (oko 80 %).¹¹⁷ Razumljivost je povezana i sa stupnjem obrazovanja. Kod osoba s visokim obrazovanjem prosječna razumljivost je 88 %, dok je sa srednjim ili osnovnim obrazovanjem 72–73 %.¹¹⁸

Kao što smo već rekli, glavna namjena međuslavenskog jezika jest da se njime koriste slavenski govornici u međusobnoj komunikaciji. Sve češća upotreba engleskog jezika nije zaobišla ni slavenski svijet. Govornici slavenskih jezika često se sporazumijevaju putem engleskog, iako njihovi materinji jezici dijele brojne sličnosti. U takvim bi situacijama međuslavenski jezik bio vrlo korisno sredstvo jer se njime osim pukog sporazumjevanja lakše mogu prenijeti i kulturne značajke. Čak i ako jedan od govornika nikada nije čuo međuslavenski, on će ga u dobroj mjeri razumjeti, a pisani oblik jezika još i bolje. Ako se neki govornik slavenskog jezika odluči naučiti međuslavenski, to će mu biti izuzetno jednostavno jer ga i bez učenja dobro razumije. Što se izvornih govornika neslavenskih jezika tiče, oni si mogu olakšati komunikaciju s velikim brojem govornika tako što će umjesto nekoliko slavenskih jezika naučiti samo jedan strani jezik. To može biti i dobra podloga za učenje nekog drugog slavenskog jezika. Takav bi se jezik mogao koristiti u svim sferama ljudskog djelovanja: od politike i diplomacije, preko kulture, gospodarstva, turizma, školstva, znanosti, pa sve do zabavnih sadržaja.

Treba naglasiti da međuslavenski jezik nije povezan ni sa jednom religijom, ideologijom ili političkim pokretom. Tvorcima međuslavenskog nije namjera zamijeniti neki od živih jezika. On samo služi kao dobar alat u međusobnoj komunikaciji. Sredstvo je za jezično i kulturalno povezivanje ljudi.

¹¹⁷ Merunka, Steenberg, Yordanova, Kocór *The "InterSlavic Language as a tool for supporting e-Democracy in Central and Eastern Europe"*, 272.—274.

¹¹⁸ Ibid

6.2. Povijest međuslavenskog jezika

Slavene različitih nacionalnosti osim srodnih jezika povezuju i zajednička povijest i kultura. Otuda i interes za zajedničkim jezikom. Povijest međuslavenskog jezika usko je povezana s panslavizmom. Panslavizam je pokret koji teži povećanju i unapređenju solidarnosti među slavenskim narodima.¹¹⁹ Prvenstveno se težilo za zajedničkim jezikom kao glavnom obilježju pripadajućeg grupnog identiteta, te kao mobilizacijsko sredstvo političkih ili državotvornih tendencija.

Budući da je Rusija najveća slavenska zemlja s najviše slavenskih govornika, a i politička je velesila, ruski jezik je bio glavni kandidat da postane *lingua franca* svih Slavena. No, kako ruski nije neutralan jezik i sa sobom nosi kulturalne i političke ambicije Rusa, od te se ideje odustalo.

Drugi logičan kandidat bio je staroslavenski jezik. Staroslavenski jezik, zvan i starocrkvenoslavenski, crkvenoslavenski, staromakedonski i starobugarski, prvi je književni slavenski jezik, kreiran na osnovi makedonskog govora iz okolice Soluna u 9. stoljeću. Kao najstariji pisani slavenski jezik, ali i prvi konstruirani slavenski jezik, lako se može predstaviti kao neutralni jezik. Problem je u tome što je konstruiran kako bi bio jezik liturgije i kao takav, bio je otporan na promjene. Staroslavenski jezik ima ortografiju koja sadrži nekoliko znakova i zvukova koji su izašli iz upotrebe, složenu gramatiku i izrazito arhaičan rječnik.¹²⁰

Kako Steenbergen navodi, još je u 17. stoljeću Juraj Križanić, (*Preteča i prorok Sveslavena slavjanofila*¹²¹) primijetio da je staroslavenski postao previše arhaičan da bi vršio funkciju panslavenskog jezika.¹²² Drugim riječima, bila bi potrebna temeljita modernizacija, što je dovelo do prvih pokušaja *koine* slavenskog jezika. Moglo bi se reći da međuslavenski započinje tamo gdje staroslovenski završava. Djelo *Gramatičko iskazanje ob ruskom jeziku* Križanić je napisao u Tobolsku 1665. godine koncipiravši ga kao općeslavensku gramatiku koja obuhvaća šest slavenskih jezičnih sustava, od kojih su najzastupljeniji ruski i hrvatski.¹²³ Nadodajmo da je Križanić bio dijelom *Ozaljskog književnog kruga* uz Petra Zrinskog, Frana Krste Frankopana, Katarinu Zrinski, Ivana Belostenca, Pavla Rittera Vitezovića i druge.

¹¹⁹ Obšust, *Konstrukcija slavenstva u politici i nauci: stvaranje (sve)slovenskih tradicija*, 22.

¹²⁰ vidi Damjanović, *Slovo iskona*

¹²¹ Krleža, *O patru dominikancu Jurju Križaniću*, 58.

¹²²(100), <http://steen.free.fr/interlavic/history.html>

¹²³ Moguš, *Juraj Križanić – Gramatičar ozaljskog kruga*, 57.-60.

Radili su na jeziku na hibridnome tipu jezika koji je objedinjavao tri hrvatska dijalekta (čakavski, kajkavski i štokavski).¹²⁴

U kasnijim godinama, njegov su primjer slijedili mnogi drugi. U 19. stoljeću, kada je pan-slavizam bio na vrhuncu, objavljeno je još deset projekata čeških, slovačkih, slovenskih i hrvatskih autora.¹²⁵ Istaknimo još i djela slovenca Matije Majara-Ziljskog: *Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obće slavenski jezik* iz 1848. godine, i *Uzajemna slovnica ali mluvnica slavjanska*, iz 1865. godine.¹²⁶ Dok je većina projekata bila usmjerena prema oživljavanju i modernizaciji crkvenoslavenske kulture, Majar je odabrao potpuno drugačiji pristup. Njegov projekt bio je zasnovan na ideji da Slaveni mogu učiniti bolje razumljivim svoj jezik drugim Slavenima uzimajući ga kao početnu točku, a zatim ga postupno modificirati.¹²⁷ U 20. stoljeću pojavilo se nekoliko novih projekata, uglavnom čeških autora: Ignac Hošek – *neuslawisch* (1907), Josef Konečný – *slavina* (1912), Bogumil Holy – *slavski jezik* (1920).¹²⁸

Digitalno je doba otvorilo neke nove mogućnosti za međuslavenski jezik –prije svega lakše međusobno povezivanje ljudi s udaljenih prostora. Zanimanje za ovu problematiku proširilo se s lingvista na laike, a autori više nisu bili prisiljeni raditi izolirano. Redali su se projekti: *slovo*, *slovianski*, *slavju slovio*, *slovoski*.¹²⁹ Prekretnica su bila dva najperspektivnija projekta – *Novoslavenski* (*Novoslověnski*) i *Slavenski* (*Slovjanski*). Na čelu projekta *Novoslavenski* bio je spomenuti Merunka, a na čelu projekta *Slavenski* bio je, također već spominjani, Steenbergen. Postupno su se stapali u jedan projekt danas znan kao *Međuslavenski* (*Medžuslovjanski*). Njihove zajednice korisnika sastojale su se uglavnom od istih ljudi koji su često miješali elemente iz oba projekta. Kao rezultat, većina razlika između oba projekta nestala je prirodnim putem.

Dana 1. i 2. lipnja 2017. održana je *Prva konferencija o Međuslavenskom jeziku* (CISLa 2017) u Staré Městu kod Uherské Hradiště u Češkoj, u okviru četvrtog izdanja festivala *Dani slavenske kulture*. Sa 64 sudionika iz 12 različitih zemalja konferencija postaje prekretnica u povijesti međuslavenskog, jer se prvi put javno koristio taj naziv. Prezentacije i rasprave održavane su na slavenskim jezicima, pa tako i na međuslavenskom jeziku. Drugi

¹²⁴ Vidi: Vončina, *Jezični razvoj ozaljskoga kruga*, 203-220

¹²⁵ (109)

¹²⁶ Kežić, *Matija Majar – panslavizam kroz prizmu jezične politike*

¹²⁷ vidi Majar Ziljski, *Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obće slovenski jezik*

¹²⁸ Međuslavenska Wikipedija: https://isv.miraheze.org/wiki/Med%C5%BEuslovjansky_jezyk

¹²⁹ Ibid

ishod konferencije bio je da su glavni autori oba projekta, Jan van Steenberg (Slovjanski/Slavenski) i Vojtěch Merunka (Novoslovjanski/Novoslavenski), odlučili u potpunosti objediniti svoje projekte. Odmah nakon konferencije osnovali su odbor s još troje tečnih govornika međuslavenskog: Robertom Lombinom, Michałom Swatom i Pavelom Skrylevom, čiji je zadatak bio otkriti i ukloniti sve razlike između gramatika, što je ostvareno krajem srpnja iste godine.

6.3. Kako je konstruiran međuslavenski jezik

Gore spomenuti Jan van Steenberg, Vojtěch Merunka, Roberto Lombino, Michał Swat i Pavel Skryljov tvorili su *Međuslavensku komisiju* koja je radila na konstruiranju i normiranju međuslavenskog jezika. Pravopis i gramatika jezika opisani su u knjizi Vojtěcha Merunke *Inter Slavic zonal constructed language (Medžuslovjansky jezyk — Междусловянскы язык)* te na mrežnim stranicama Jana van Steenbergena <http://steen.free.fr/inter Slavic/>. Postoji on-line međuslavensko – engleski/hrvatski/ruski/bjeloruski/poljski/češki/slovački/makedonski/bugarski/ukrajinski/slovenski/srpski rječnik <https://inter Slavic-dictionary.com/>. 43.8 % riječi je verificirano, a tvorci ovog rječnika pozivaju sve koji govore međuslavenski da im se pridruže u dovršavanju rječnika. Prilikom opisa jezika koristimo se prikazom Jana van Steenbergena s njegovih mrežnih stranica.

Tvorci međuslavenskog strane utjecaje ne odbacuju samo tako, a strani se vokabular, pod uvjetom da ga svi, ili barem većina slavenskih govornika prepoznaje, ne uklanja iz jezika. Internacionalizmi su sastavni dio svakog slavenskog jezika i zbog toga nema razloga da ne budu i sastavni dio međuslavenskog. Prednost posuđenica je u tome što imaju tendenciju da budu praktički identične na različitim jezicima, i u obliku i u značenju, te zbog toga pružaju izvrsno rješenje za međuslavenski.

Gramatika, fonologija, pravopis, sintaksa i vokabular međuslavenskog u potpunosti su sastavljeni od elemenata koji su razumljivi govornicima većine slavenskih jezika. U izgradnji međuslavenskog tvorci pokušavaju uzimati elemente iz svih slavenskih jezika. Nije uvijek moguće pronaći riječ koja je razumljiva svim Slavenima. U takvim su slučajevima moguća i dva rješenja.

Sljedeća stavka važna za međuslavenski jezik jest etimološka konzistentnost. Međuslavenski nikad ne usvaja riječi izravno iz slavenskih jezika, već iz rekonstruiranog

praslavenskog. To povećava razumljivost i olakšava učenje, jer je fonološki razvoj suvremenih slavenskih jezika iz praslavenskog obično izuzetno pravilan.

Još jedna stavka jest nadahnuće staroslavenskim jezikom, prvim pisanim slavenskim jezikom, koji je kreiran na osnovi makedonskog govora iz okolice Soluna u 9. stoljeću. Stvorili su ga misionari, sveti Ćiril i sveti Metod, i iskoristili za širenje kršćanstva po slavenskom svijetu. Zahvaljujući tome međuslavenski ima tipičnu slavensku gramatiku. Zbog toga gramatika međuslavenskog sadrži manje iznimaka negoprirodni slavenski jezici, i to međuslavenski čini relativno jednostavnim za upotrebu.

U procesu formiranja izbjegava se purizam i preferiranje nekog od slavenskih jezika. Makar je ovaj jezik prvenstveno namijenjen Slavenima, namijenjen je i stranim, neslavenskim govornicima. Zato mu je sekundarno obilježje da ga se može relativno lako naučiti i koristiti, no ipak se nije išlo za potpunim pojednostavljivanjem slavenske gramatike jer bi se narušio slavenski karakter jezika.

Tvorci međuslavenskog jezika drže da bi fonologija i ortografija trebale biti što poznatije govornicima slavenskih jezika. Zato se radi s ograničenim brojem zvukova i izbjegavaju se neslavenski elementi. Svatko bi trebao moći pisati međuslavenski na svojoj tipkovnici računala, bez ikakvih posebnih pomagala. Međuslavenski koristi dva pisma: latinicu i ćirilicu.¹³⁰

Što se tiče izgovora, samo se daju osnovne smjernice, ali bi svaki govornik trebao sam odabrati način izgovora koji mu se izgovor čini najprirodnijim. Nema "ispravnijeg" izgovora, a i naglašava se po vlastitom nahođenju. U idealnom slučaju svaka bi riječ trebala biti poznata svakom govorniku bilo kojeg slavenskog jezika. Ako se neki oblik riječi ne pojavljuje u određenom slavenskom jeziku, barem bi trebao konotativno upućivati o njegovu značenju. To nije uvijek moguće i zato se primjenjuju mehanizmi koji će pomoći u odabiru riječi. Najvažnije je prikupljanje korijena riječi koje su svima, ili barem većini slavenskih govornika razumljivi. Tada ti korijeni služe za širenje rječnika. Kada je riječ o zajedničkom naslijeđenom (slavenskom) rječniku, tvorci međuslavenskog moraju napraviti sljedeće: odabrati riječi i korijene riječi, uspostaviti pravi oblik za njih i dodijeliti im osnovno značenje.

¹³⁰ Latinična abeceda ima 27 slova: A B C Č D DŽ E Ě F G H I J K L L J M N N J O P R S Š T U V Y Z Ž;
ćirilična ima 29 slova: A Б В Г Д ДЖ Е Є Ж З И Ы Ј К Л Љ М Н Њ О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш

U nastavku donosimo kratki prozni tekst napisan na međuslavenskom. Radi se o isječku iz djela *Mali princ* francuskog pisca Antoinea de Saint-Exuperya. Uz međuslavenski prijevod napisan je i hrvatski prijevod. Ispod teksta nalazi se kratka lingvistička analiza kojom smo pokazali razlike i sličnosti između hrvatskog i međuslavenskog jezika.

Togda pojavila se lisica.
«Dobry denj», rekla lisica.
«Dobry denj», odgovoril učtivo maly princ, ktery se razgledal, ale ničo ne viděl.
«Ja jesm tu», řekl glas, «pod jablanju.»
«Kto jesi ty?», řekl maly princ. «Jesi mnogo lěpy...»
«Ja jesm lisica», rekla lisica.
«Hodi igrati s mnoju», předložil mu maly princ. «Jesm tako smutny...»
«Ja ne mogu igrati s tobou», rekla lisica. «Ne jesm odomašnjeny.»
«Ah, izvini», řekl maly princ.
Ale, kratko podumavši, on dobavil:
«Čto znači to, „odomašniti“?»
«Ty ne jesi sdešnji», rekla lisica, «čo ty iščeš?»
«Ja išču ljudi», řekl maly princ. «Čto znači to, „odomašniti“?»
«Ljudi», rekla lisica, «imajut karabiny i hodet na lov. To jest mnogo neprijetno! Oni takože razvodet kury. To jest jedina jihna přednost. Ty iščeš kury?»
«Ne», řekl maly princ. «Ja išču prijateljev. Čto znači to, „odomašniti“?»
«To jest něčo uže davno zabyto», rekla lisica.
«To znači: stvoriti svezi...»¹³¹

Tada se pojavi lisica:
- Dobar dan - reče lisica.
- Dobar dan - pristojno odvrati mali princ, okrene se, ali ništa ne vidje.
- Evo me ovdje – začu se glas - pod jabukom...
- Tko si ti? - upita mali princ. - Vrlo si lijepa!...
- Ja sam lisica - reče lisica.
- Dođi se igrati sa mnom - predloži joj mali princ. - Tako sam tužan...
- Ne mogu se s tobom igrati - reče lisica. - Nisam pripitomljena.
- Oh, oprosti! - kaza mali princ.
Ali razmislivši, doda:
- Što znači "pripitomiti"?
- Ti nisi odavde - reče lisica - što tražiš?
- Tražim ljude - odvrati mali princ. - Što znači "pripitomiti"?
- Ljudi - reče lisica - imaju puške i love. To je vrlo neugodno! Uzgajaju i kokoši. I to je sve što ih zanima. Zar i ti tražiš kokoši?
- Ne - odvrati mali princ. – Ja tražim prijatelje. Što znači "pripitomiti"?
- To je nešto odavno zaboravljeno - reče lisica.
- To znači "stvoriti veze"...¹³²

¹³¹ http://steen.free.fr/interslavic/maly_princ.html

¹³² S francuskog prevela Mia Pervan

Usporedimo li hrvatski i međuslavenski tekst možemo primijetiti da se jat (*ije/je*) označava jednim znakom *ě*. Taj je znak preuzet iz češkog. Nalazimo ga u riječima *rěkla, lěpy, viděl*. Znak *y* preuzet je iz ruskog, bjeloruskog i poljskog. Izgovara se kao zatvoreniiji *i*. Tvorci međuslavenskog južnim Slavenima sugeriraju da mogu pisati obično *i* na mjestu znaka *y*. Nalazimo ga u riječima *dobry, odomašnjeny, smutny, kury, ty*. Možemo primijetiti da u glagolskom pridjevu radnom nije došlo do vokalizacije pa imamo primjere *rěkl* i *dobavil*. To je osobina češkog jezika, ali i kajkavskog dijalekta. Osobina ruskog jezika (nasljeđe praslavenskog) je riječ *čto*, gdje je *č* u hrvatskom, zbog lakšeg izgovora, prešlo u *š*. Kao i u hrvatskom, tako se i u međuslavenskom provode palatalizacija (*prědložil*) i jotacija (*iščěš*).

Što se morfologije tiče primijećujemo nekoliko različitosti naspram hrvatskog jezika. Imenica *jablanj* ženskog je roda, a nastavak za instrumental jednine je *-oju/-ju*. Akuzativ množine muškog roda imenice *prijatelj* glasi *prijateljev*, a akuzativ množine ženskog roda imenice (*s*)*veza* glasi *svezi*. Treće lice jednine perfekta glagola *reći* je *rěkla*. Koristi se bez pomoćnog glagola. Niti u prezentu se ne koristi pomoćni glagol *biti* (*hodi igrati s mnoju*) Za prezent glagola *byti* (*biti*) koristi se prošireni oblik *jesm, jesi...* Što se zamjenica tiče, pronalazimo primjere preuzete iz ruskog *togda*, iz poljskog *ktory*, te primjere nastale pod utjecajem južnoslavenskih jezika *nečto*.

U leksiku nailazimo na mnoge riječi koje su iste kao i u hrvatskom jeziku, npr. *lisica, princ, igrati, znači*. Postoje riječi koje su gotovo iste kao u hrvatskom, npr. *denj, takože, iščeš*. Vidimo i riječi koje ne nalazimo u standardnom hrvatskom jeziku, npr. *karabiny, kury, smutny*. Nailazimo i na lažnog prijatelja, a to je riječ *jablanj*. Ova riječ ne označava drvo jablana, nego drvo jabuke i ženskog je roda, kao što je jabuka u hrvatskom. Najviše preuzimanja možemo primijetiti iz ruskog, zatim iz poljskog, pa iz južnoslavenskih jezika i tako redom po broju govornika određenog jezika.

Na sintaktičkoj se razini tekstovi podudaraju, a redosljed riječi u rečenicama identičan je. Iznimku nalazimo jedino u rečenici *jesm tako smutny – tako sam tužan*.

Iz date analize možemo zaključiti da je sličnost između hrvatskog i međuslavenskog vrlo velika.

Na mrežnim stranicama međuslavenske zajednice može se pronaći zvučni zapis međuslavenskog jezika s idealnim naglašavanjem.¹³³ Zvučni je zapis automatiziran.

6.3.1. Flavorizacija

Međuslavenski bi trebao nuditi rješenja podjednako prikladna/bliska govornicima svih slavenskih jezika. Ova rješenja, međutim, nisu uvijek idealna za komunikaciju među govornicima pojedinih slavenskih jezika. Ono što je najbolje za Bugare ili Hrvate nije nužno najbolje za Poljake ili Čehe. Međuslavenski bi trebao biti dovoljno fleksibilan da nudi rješenja za sve komunikacijske smjerove. To se može ostvariti na četiri razine: leksičkoj, fonološkoj, ortografskoj i gramatičkoj. Na leksičkoj razini: riječ koju Zapadni i Istočni Slaveni obično razumiju, ali Južnim Slavenima nije poznata, neće biti od velike pomoći u komunikaciji među govornicima južnoslavenskim jezicima. Iz tog razloga rječnik ponekad nudi sinonime, pri čemu jedna riječ pokriva jedan dio slavenskog teritorija, a druga riječ drugi, omogućavajući korisnicima da odaberu riječi koje su razumljive jednoj podskupini. Taj se princip primjenjuje i na fonološkoj, ortografskoj te gramatičkoj razini.

Proces dodavanja "lokalne boje" kako bi Međuslavenski bio bliskiji i razumljiviji poznavateljima određenih jezika naziva se *flavorizacijom*. Tvorci jezika nalapominju kako je za svaki slavenski jezik ili dijalekt moguće stvoriti "nacionalnu" ili "regionalnu" verziju, koja će po svoj prilici izvornom govorniku ostaviti dojam razumljive varijacije vlastitog jezika. Tako se vrlo lako uočavaju razlike između npr. poljske redakcije međuslavenskog i hrvatske redakcije.

Primjer sjeverne varijante bazirane na poljskom pravopisu:

Miedzúsłowiański jest orudie dla komunikacije s Słowianami. Uczenie nie jest tiazko i nie trowaje dołgo. Znajuczzi taki jazyk, człowiek imaje możnosť, da by izrażał sia wo wsiakoj słowiańskiej dierżawie i rozumieł skoro wsie, czto ludi k niemu goworiat i piszut. S pomoczi flavorizacije možno jest pribliżati swoje teksty jeszcze bole k regionalnym ili miestnym wariantam, da by one imieli wiacze wozchodnych, siewiernych, zapadnych ili jużnych czert.¹³⁴

Primjer južne varijante bazirane na hrvatskom pravopisu:

¹³³ <http://interslavic-language.org/manifest-2019.php>

¹³⁴ (100), <http://steen.free.fr/interslavic/flavorizacija.html>

Međuslovjanski jest orudje dlja komunikacije s Slovjanimi. Učenje ne jest težko i ne trāvaje dālgo. Znajući taki jezik, človjek imaje možnost, da bi izražal se vo vsakoj slovjanskoj državje i razumjel skoro vse, što ljudi k njemu govoret i pišut. S pomoćju flavorizacije možno jest približati svoje teksti ješte bolje k regionalnim ili mjestnim variantam, da bi one imjeli veće vāzhodnih, sjevernih, zapadnih ili južnih črt.¹³⁵

¹³⁵ (100), <http://steen.free.fr/interslavic/flavorizacija.html>

7. Međuslavenska zajednica

Jezik postoji zbog ljudi jer, ako ga ljudi ne koriste, on umire. Ideja o nekom zajedničkom jeziku može krenuti od pojedinca, ali mora pobuditi zanimanje većeg broja ljudi. Tako je i s međuslavenskim. Izgleda da prijašnji pokušaji zajedničkog slavenskog jezika ipak nisu dopreli do dovoljnog broja ljudi, no kako se sada čini, najnoviji pokušaji uspijevaju u tom naumu. Virna Karlič ističe da je proces ekspanzije nekog književnog jezika usko povezan s procesom kultivacije, koji podrazumijeva brigu za jezik te njegovo propagiranje u okviru školstva, izdavačke aktivnosti, masovnih medija i institucija zaduženih za taj zadatak, te da ga nije moguće provesti bez razrađene infrastrukture i sustavno provođenog jezičnog planiranja.¹³⁶ Kada je riječ o međuslavenskom, postoji zajednica koja se njime služi. Nije jednostavno ustvrditi točan broj ljudi koji pripadaju toj zajednici ali procjene su da ih ima oko 11 000¹³⁷. Na konferenciji CISL-a, o kojoj će biti riječ kasnije, kreatori međuslavenskog istakli su svoju otvorenost prema svima koje zanima taj jezik, bili oni stručnjaci (lingvisti, slavisti, antropolozi, sociolozi...) ili laici. Želja im je da se ideja međuslavenskog jezika širi cijelim svijetom. Žele biti prepoznati u svijetu, kao što je prepoznata i zajednica koja se okuplja oko esperanta, te žele postići interakciju s drugim sličnim zajednicama. Da bi takva jedna zajednica opstala, poduzeti su neki nužni koraci: standardizacija jezika, održavanje konferencije jednom godišnje, održavanje raznih predavanja gdje god postoji interes za tim, širenje vijesti o međuslavenskom jeziku na internetu (kao i korištenje jezika na internetu), izdavanje časopisa, integracija jezika u književnost, film, popularnu kulturu i svugdje drugdje gdje ima mogućnosti za to. Kao svaka ozbiljnija zajednica, i međuslavenska zajednica ima svoju zastavu. Ne treba zbog toga tražiti političke, vjerske, državotvorne ili kakve druge slične namjere ove zajednice. Zastava simbolizira zajednicu i osjećaj zajedništva i onoga što ih povezuje, a to je jezik. Međuslavensku zastavu dizajnirali su 2006. godine članovi Slovijskog foruma, izvorno za projekt Slovianski. Uključuje panslavenske boje, crvenu, bijelu i plavu, te žutu koja predstavlja „nove” jezike poput ukrajinskog, kašupskog i šlezijskog. Četiri trokuta mogu se protumačiti kao četiri strelice usmjerene ka sredini, što označava mjesto na kojem se nalazi međuslavenski jezik – u samom središtu slavenskih jezika.

¹³⁶ Karlič, *Razvojni putovi jezika*, 27.

¹³⁷ Vidi: https://en.wikipedia.org/wiki/InterSlavic_language#cite_note-62

slika 1. Zastava međuslavenskog jezika

7.1 Konferencija CISL-a

CISL (*Conference on InterSlavic Language*) je međunarodna konferencija koja se održava od 2017. godine. Na toj se konferenciji okupljaju entuzijasti različitih životnih poziva koji inače komuniciraju putem interneta, a sve ih zaokuplja tema međuslavenskog jezika. Osim lingvističkih tema, konferencija pokriva razne teme poput politike, diplomacije, turizma, gospodarstva, kulture i sl. Mnoge se prezentacije i govori održavaju na međuslavenskom jeziku, a osim njega koriste se i ostali slavenski jezici. Konferencija se odvija u sklopu međunarodnog festivala *Dana slavenske kulture* u češkim gradovima Staré Město i Uherský Brod u Moravskoj.

7.2 Zajednica na internetu

Međuslavenski jezik okupio je značajan broj zainteresiranih na internetu. Na raznim društvenim mrežama mogu se pronaći specijalizirane stranice o temama usko vezanim za međuslavenski jezik. Tako na Facebooku postoji grupa¹³⁸ koja broji oko 10 000 članova, na kojoj se osim informacija o jeziku mogu naći i razni zabavni, ali i znanstveni sadržaji vezani za slavenski svijet. Osim Facebooka, koji je najpopularniji, međuslavenska zajednica ima stranicu i na Twitteru¹³⁹ te Instagramu¹⁴⁰, čime se ova tema približava mlađoj publici. Ova se tema može naći i na pojedinim forumima poput Forum.hr-a¹⁴¹ ili sve popularnijeg Reddita¹⁴². Međuslavenski se može pronaći i na YouTubeu. Na kanalu koji se bavi lingvističkim pitanjima možemo pronaći video u kojem se testira razumljivost međuslavenskog jezika na Poljaku, Bugaru i Hrvatima.¹⁴³ Na YouTubeu nalazimo još dva kanala koji se bave temom međuslavenskog jezika, jedan iz Poljske¹⁴⁴ i jedan iz Hrvatske¹⁴⁵. Na portalu Izvesti.info¹⁴⁶ možemo pronaći dnevno-političke teme; teme iz povijesti, kulture, religije, znanosti, sporta i slično. Sve je, naravno, na međuslavenskom jeziku.

¹³⁸ Facebook grupa za zainteresirane za međuslavenski: <https://www.facebook.com/groups/interslavic/about/>

¹³⁹ Twitter s vijestima o međuslavenskom: <https://twitter.com/MSVesti>

¹⁴⁰ Instagram stranica vezana uz međuslavenski: https://www.instagram.com/interslavic_memes/

¹⁴¹ Tema na forumu vezana uz međuslavenski: <https://www.forum.hr/showthread.php?t=1186381>

¹⁴² Tema na redditu: <https://www.reddit.com/r/croatia/comments/cu4tvk/međuslavenski-jezik/>

¹⁴³ Video o razumljivosti međuslavenskog: <https://www.youtube.com/watch?v=NztgXMLwv4A&t=7s>

¹⁴⁴ <https://www.youtube.com/channel/UCShYXuD2TyJlYd9UWUUiYiA>

¹⁴⁵ <https://www.youtube.com/channel/UCnybyg5yIFnRbZ8MGz06UCQ/featured>

¹⁴⁶ Novosti na međuslavenskom: <http://www.izvesti.info/>

Postoji i *online* časopis koji se bavi pitanjima slavenskih naroda u širem socio-kulturnom kontekstu u današnjem vremenu. Časopis podupire doprinos slavenske znanosti i kulture u razvoju modernog života. Osim međuslavenskim i ostalim slavenskim jezicima, u časopisu se piše i na neslavenskim jezicima poput esperanta, engleskog, njemačkog, španjolskog, francuskog, talijanskog, ali sažetak i ključne riječi moraju biti napisane na međuslavenskom i engleskom. Više o časopisu se može naći na internetskim stranicama časopisa: <http://slovjani.info/> .

7.3. Književnost i film

Standardni jezik često se naziva i književnim jezikom. U enciklopediji *Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža* pod natuknicom književnost stoji da je književnost sveukupnost pisanih djela, dokumenata, spomenika jednoga kulturnoga kruga¹⁴⁷, a kulturni se krug, u ovom slučaju, okuplja oko međuslavenskog jezika.

Osim časopisa, raznih internetskih portala, normativne literature, jezik bi trebao biti sredstvo i književnog djelovanja. Jedna od zadaća jezika jest da se njime govornici mogu umjetnički izraziti i na taj način pridonijeti kulturnom razvitku zajednice. Kako onda međuslavenski stoji po tom pitanju? Budući da je ovaj projekt relativno nov, ne postoji velik broj književno-umjetničkog materijala na međuslavenskom, ali neke stvari su već pokrenute. U nastavku ćemo nabrojati neke od njih.

U svibnju 2018. godine skupina autora objavila je čitanku na međuslavenskom jeziku. Bio je to veliki pothvat grupe entuzijasta na čelu s Janom van Steenbergom i Vojtěchom Merunkom kao urednicima tog izdanja. Ovo izdanje donosi 36 pisanih djela na 100 stranica. Čitanka sadrži prijevode molitava (*Bogorodica, Zdravo Marijo*), znanstvene tekstove (*Češsky naučný centr ELI, Freska svetoga Vaclava*), historiografske tekstove (*Historična pamet v Srbiji*), političko-diplomacijske tekstove (*Slovjanska kulturna diplomacija*), prijevode poezije (*Gorčin Maka Dizdara*), prijevode proze (ulomak iz *Malog princa*), dramske tekstove (*Otec i syn*), putopise (*Putovanje v Srbiju*) pa čak i tekst o pivu naslovljen jednostavno *Pivo*.¹⁴⁸

Što se poezije tiče, najviše materijala ima u vidu prijevoda starih slavenskih pjesnika poput Dizdara, Nazora, Puškina, Harmsa i drugih. Za sada nema autorske poezije na međuslavenskom. U nastavku slijedi primjer Dizdarove pjesme *Gorčin* za usporedbu

¹⁴⁷ Online enciklopedija: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32128>

¹⁴⁸ Vidi: Merunka, van Steenberg, *Čitateljnik - međuslovjanskoga jezika*

Ase ležit
Vojnik Gorčin
U zemlji svojoj
Na baštini
Tuždi

Žih
A smrt dozivah
Noć i dan

Mrava ne zgazih
U vojnike
Odoh

Bil sam
U pet i pet vojni
Bez štita i oklopa
E da ednom
Prestanu
Gorčine

Zgiboh od čudne boli

Ne probi me kopje
Ne ustrelj strijela
Ne posječe
Sablja

Zgiboh od boli
Nepreboli

Volju
A djevu mi ugrabiše
U robje

Ako Kosaru sretnete
Na putevima
Gospodnjim
Molju
Skažite
Za vjernost
Moju

Sde leži
Vojin Gorčin
V zemji jego
Na otčine
Čudžoj

Živeh
A smrt prizivah
Noć i denj

Mravku ne ubih
Na vojnu
Odideh

Bil jesm
V pet i pet vojnah
Bez ščita a bronje
Dabi nakonec
Skončili se
Gorjkosti

Pogineh od čudnogo bolja

Neprobila me kopje
Nezastrelila strela
Neposekala
Sablja

Pogineh od bolja
Smrtejnogo

Ljubju
A devu mi odvedehu
V rabstvo

Ako Kosaru budete stretiti
Na putah
Gospodinam
Prošu
Skažite
Za vernost
Moju

Na međuslavenski preveo: Josp Bibić¹⁴⁹

¹⁴⁹Izvor: [https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:Gor%C4%8Din_\(Mak_Dizdar\)](https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:Gor%C4%8Din_(Mak_Dizdar))

Veliko kulturno nasledstvo večine Slavena jest i kršćanska religija, stoga možemo pronaći i prijevode nekih molitava. Primjer najvažnije molitve svih Kršćana:

Otče naš
Otče naš, ktory jesi v nebesah,
nehaj sveti se ime Tvoje.
Nehaj prijde kraljevstvo Tvoje,
nehaj bude volja Tvoja, kako v nebu tako i na zemji.
Hlěb naš vsakodenny daj nam dnes,
i odpusti nam naše grěhy,
tako kako my odpuščajemo našim grěšnikam.
I ne vvedi nas v pokušenje,
ale izbavi nas od zlogo.
Ibo Tvoje jest kraljevstvo i moč i slava, na věky věkov.
Amin.¹⁵⁰

Međuslavenska zajednica nema svoju himnu, međutim postoji nekoliko prijevoda slavenskih himni na međuslavenski jezik. U nastavku slijedi primjer Tomašikove himne *Hej, Slaveni*, u prijevodu Jergova Karpova:

Hej, Slovania

Gei, slověnie, ješto živo je
Slovo našyh dědov,
Dokudy odvažno sredco bjije
Našyh slavnih synov.

Žije, žije duh slověnskyi
Živ je toi navěki.
Pěklo je napasno stalo
Proti nas sědy.

I podariše jazyk Bôg nam
Našyi Bôg-Vlâdatelj.
Toi je s nami, nikoï mogne
Pěsnü našu-ta prestati.

I něhai nad nami bûrã
Vznese do něba ũvysj,
Skala pęka, dŭb sę lôma
Zemlötřes tęgna ũniz.

Stojeme my tvòrды, silny
Jako stěny grãda
I bŭdi proklętym toi, ke
Je změnivcom naroda.¹⁵¹

¹⁵⁰ Izvor: http://steen.free.fr/interslavic/otcze_nasz.html

¹⁵¹ Izvor: https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:Himn_Slov%C4%Bnov

Kako bi držali korak s vremenom, pojedinci su se potrudili prevesti popularne pjesme nekih pjevača i glazbenih grupa kao što su Bon Jovi ili Louis Armstrong. U nastavku slijedi primjer pjesme *It's my life (To je moj život)* američke glazbene grupe Bon Jovi, koju je na preveo Michał Swat:

То не јест песња к сломаным срдцам
Ни тиха молитва одметајучим веру
Не буду једино обличјем сред громады
Будеш слышети мој глас
Когда ја буду изкличати то гласно

То јест мој живот,
И то јест тутчас или никгды,
Не буду жити вечно
Хчу просто жити, когда јесм живы

Моје срдце јест како отворьена автодрага
Како Франкие сказал: ја то учинил по мојему способу
Ја просто хчу жити, когда јесм живы
То јест мој живот

То јест тым, кторе не уступили
Томмыему и Гине, ктори никда не поддали се
Заутра буде тежеје, не учини блуда
Даже в шчести немаје шчеста,
Треба ти научити чинити собе паузы,
Лучше имети главу високо, когда тебе звут
Не клонь се, не лами се
Малы, не поддавај се ¹⁵²

Ukrajinski glazbeni sastav The Vyo (The ВЙО) prepjevao je jednu svoju autorsku pjesmu (Karpati/Karpaty) na međuslavenski.¹⁵³

Što se proze tiče, situacija je slična kao i s poezijom. Još uvijek ne postoje prozna autorska djela na međuslavenskom, međutim postoje prijevodi. Postoji manje je prozних djela iz razloga što prevođenje proze iziskuje više vremena. Biblija (najprevođenija knjiga u svijetu) još nije prevedena, no pretpostavljamo da će se i to uskoro dogoditi. Neka kraća djela ipak su prevedena. Kao primjer navodimo kratku priču Antona Pavlovića Čehova *Kameleon*, koju je na međuslavenski preveo Andrej Gorohov, te jedno veće djelo koje smo ranije analizirali, koje je na međuslavenski preveo Jan van Steenberg 2016. godine, a radi se o *Malom princu (Maly princ)* kojeg je 1943. godine napisao Antoine de Saint-Exupéry.

¹⁵² Izvor: [https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:It%E2%80%99s_my_life_\(Bon_Jovi\)](https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:It%E2%80%99s_my_life_(Bon_Jovi))

¹⁵³ https://www.youtube.com/watch?v=5ZNMzuSxVus&ab_channel=Interoslavlanguage-Med%C5%BEuslovjanskyjezyk

Prijevod postoji na latinici¹⁵⁴ i na ćirilici¹⁵⁵. Ovaj je prijevod namijenjen da se mlađi uzrasti upoznaju s međuslavenskim.

Za nešto malo starije možemo pronaći prijevode viceva (zasměsky) raznih tematika (crnohumorni, povjesni, glazbeni, o školi, o alkoholu itd.) Primjer jednog vica koji govori o Makedoncima:

Dvoje Makedoncev sošlo se slučajno v Nju Jorku. Prvy govori:

- Ej, brate, ty li jesi Makedonec? Ja takože!
- Ah, kako toj svět je maly!
- Ne, brate, ovo je za to čo Makedonija je tako velika!¹⁵⁶

Kada je riječ o filmu na međuslavenskom jeziku, za sada postoji samo jedan – *Kolorovana ptica*. *Obojena ptica* je (na češkom: *Nabarvené Ptáče*) češko-slovačko-ukrajinski film koji je napisao, režirao i producirao Václav Marhoul. Temelji se na istoimenom romanu Jerzyja Kosińskog iz 1965. godine. Film je u cijelosti crno-bijel, a sniman je na 35 mm filmskoj vrpici. U filmu se pojavljuju mnogi poznati glumci poput Harveyja Keitela, Uda Kiera, Stellana Skarsgård, Juliana Sandsa, Jitka Čvančarová, Lecha Dyblika i Aleksej Kravčenko. Film je premijerno prikazan tijekom 76. filmskog festivala u Veneciji i nominiran je za Zlatnog lava. Bio je i češki kandidat za Oscara.

Film govori o malom dječaku neidentificirana porijekla koji pokušava preživjeti nedaće Drugog svjetskog rata. Kako je Jurica Pavičić u svojem osvrtu na film napisao "*sto i sedamdeset minuta čiste, mučne, nerazrijeđene mizantropije*"¹⁵⁷, film je izuzetno težak i nije za svakoga. Težina filma prikazuje težinu života. *Obojena ptica* je metafora za netoleranciju prema drugom i drugačijem. Kad dječak oboji jednu pticu i pusti ju da odleti nazad svome gnijezdu, ostale je ptice napadnu, jer je druge boje. Tako i njega ne prihvaćaju jer je druge boje. Radnja se odvija u neodređenoj istočnoeuropskoj, slavenskoj zemlji. Mjesto koje se ne može izravno povezati sa specifičnim slavenskim stanovništvom. Zato je redatelj posegnuo za međuslavenskim, jer je htio prikazati jednu općeslavensku priču. Zato mu je uvelike pomogao jezik koji se može odmah prepoznati kao slavenski, ali ne može biti povezan niti s jednim specifičnim slavenskim stanovništvom. Kada bi se u ovakvom slučaju poseglo za engleskim jezikom, to bi narušilo autentičnost priče. Marhoul nije htio uništiti autentičnost *Obojene*

¹⁵⁴ Prijevod Maloga Princa u pdf formatu: http://steen.free.fr/interslavic/maly_princ_lat.pdf

¹⁵⁵ Ibid: http://steen.free.fr/interslavic/maly_princ_kir.pdf

¹⁵⁶ Izvor: https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:Zasm%C4%9B%C5%A1ky_ob_narodah

¹⁵⁷ Recenzija filma *Obojena ptica*: <https://www.jutarnji.hr/kultura/film-i-televizija/obojena-ptica-filmska-verzija-slavnog-romana-jerzyja-kosinskog-sto-i-sedamdeset-minuta-ciste-mucne-nerazrijedene-mizantropije-9714301>

ptice. Čak i Kosiński u predgovoru knjige navodi da se priča događa negdje u istočnoj Europi, gdje ljudi govore posebnim dijalektom¹⁵⁸.

Zahvaljujući Václavu Marhoulu međuslavenski je postao prvi umjetni pomoćni jezik nakon esperanta koji je korišten u velikoj filmskoj produkciji. Tako se međuslavenski pridružio ostalim umjetnim jezicima na filmu kao što su Klingonski, Na'vi ili Dothraki. To je jako veliki korak naprijed u promociji međuslavenskog jezika i njegove zajednice. Budući da je film bio prikazivan na mnogim festivalima, možemo ga smatrati učinkovitim medijem širenja ideje o međuslavenskom jeziku.

Tekstove u filmu na međuslavenski preveo je Vojtěch Merunka, koji je radio i na za jezičnom treniranju glumaca. Dobra strana korištenja nekog umjetnog jezika u ovako velikoj međunarodnoj koprodukciji je ta da će glumci koji govore tim jezikom zvučati autentičnije nego da govore nekim prirodnim slavenskim jezikom, budući da je izgovor međuslavenskog prepušten samim govornicima, a i širi krug ljudi ga još uvijek nije čuo kako zvuči.

U filmu možemo vidjeti i plakate koji su pisani međuslavenskim.¹⁵⁹

Slika 2 i 3: plakati na međuslavenskom iz filma *Obojena ptica*

U filmu nema prave filmske glazbe, a film sadrži tek dvije pjesme, uključujući pjesmu *Dušo moja* na međuslavenskom. Tekst za pjesmu napisao je Tomáš Hanák, uglazbio ju je Petr Ostrouchov, a Vojtěch Merunka je s češkog preveo na međuslavenki.

¹⁵⁸ Kosinski, *Obojena ptica*, 4.

¹⁵⁹ © Alice Linhartová – dizajn, Vojtěch Merunka – tekst

DUŠO MOJA

Dušo moja, dušo moja, ja ne mogu spati,
Kogda vidžu tvoju jupku, kladivo mně mlati.
Ej, hej, ej hej, ja ne mogu spati.
Ej, hej, ej hej, kladivo mně mlati!

Jesm strašno umorjenu,
život odtěkaje,
i člověka zapušćaje.

Dušo moja, dušo moja, těsnino ty temna,
najlěpějšim městom strěči, budeš mně příjemna.
Ej, hej, ej hej, těsnino ty temna.
Ej, hej, ej hej, budeš mně příjemna!

Jesm strašno umorjenu...

Dušo moja, dušo moja, mně pripomoži,
kako zavěs spusti jupku, povlak mojmu noži.
Ej, hej, ej hej, mně pripomoži.
Ej, hej, ej hej, povlak mojmu noži!

Jesm strašno umorjenu...

Dušo moja, dušo moja, iznovo tu stoju,
stradanja i glad odišli, smrti se ne boju.
Ej, hej, ej hej, iznovo tu stoju.
Ej, hej, ej hej, smrti se ne boju!

Jesm strašno umorjenu...¹⁶⁰

¹⁶⁰ Online časopis: Slovjani.info, no. 2019/1, 63.–64., <http://slovjani.info/archive/2019-2.pdf>

8. Međuslavenski jezik u budućnosti

U crnom scenariju gubljenja sve većeg broja jezika, međuslavenski je svjetli primjer nastajanja novog jezika i posredno, očuvanja ostalih (pogotovo manjih) slavenskih jezika od izumiranja. David Graddol napominje da su glavni pokretači promjena na jezičnom planu demografski trendovi, nova tehnologija i međunarodna komunikacija.¹⁶¹ Ako žele da projekt međuslavenskog u potpunosti uspije, tvorcima tog jezika moraju se prilagoditi promjenama u svijetu.

Međuslavenski jezik kreiran je s idejom da bude pomoćni jezik svih Slavena. Glavni je razlog taj što je u startu razumljiv svim Slavenima. Namjera tvoraca međuslavenskog jezika je da zamijeni engleski koji je puno manje razumljiv i pristupačan slavenskom svijetu, da se njime koristi u raznim vrstama dokumenata, obrazovnom materijalu, računalnim softverima i sl. Isto bi tako mogao vršiti funkciju u turizmu u slavenskim zemljama, ali bi mogao biti pomoćni jezik u turizmu za Slavene u svijetu. Mogao bi vršiti funkciju intermedijskog jezika tijekom međunarodnih događanja, znanstvenih konferencija, natjecanja, kulturnih i sportskih događanja, bez potrebe za opterećivanjem proračuna s mnogo različitih prevoditelja. Međuslavenski je zbog svoje strukture idealan jezik za računalne prijevode između slavenskih jezika. Postupak prijevoda s nekog slavenskog jezika na međuslavenski pogodan je za visoki stupanj automatizacije, a ti prijevodi mogu olakšati prevođenje na druge jezike, omogućujući im prevođenje mnogo više dokumenata u kraćem vremenu.

8.1. Međuslavenski jezik kao sredstvo povezivanja slavenskog svijeta

Tvorci međuslavenskog jezika smatraju da bi se zajednički slavenski identitet trebao izraziti na jednak, zajednički način. Prije je postojao staroslavenski jezik, a danas opet imamo zajednički slavenski jezik. Merunka i Stenbergen smatraju da bi on trebao služiti kao jako sredstvo za povezivanje Slavena i jačanje slavenskog identiteta.¹⁶² Autori drže da to ne može biti ruski ili neki drugi jezik, jer ostali ne smatraju te jezike svojim, nego tuđim, a međuslavenski nije ni ruski, ni poljski, ni srpski, nego pripada svim Slavenima.

Do sada je, smatraju Merunka i Stenbergen, izostanak djelotvornog komunikacijskog (ali i identifikacijskog) alata negativno utjecao na međuslavensku komunikaciju.¹⁶³ Možemo dodati i na gospodarski razvoj, koji bi možda mogao biti uspješniji ukoliko bi se uložio

¹⁶¹ Graddol, "The Future of Language", 1329.-1331.

¹⁶² Merunka, Stenbergen, "*Slovjanska kulturna diplomacija..*", 63.-64.

¹⁶³ Merunka, Stenbergen, "*Slovjanska kulturna diplomacija*", 64.-65.

zajednički napor. Na taj bi se način ojačala razina ekonomskog, kulturnog i znanstvenog međudjelovanja.

Naravno, kvaliteta komunikacije u velikoj mjeri ovisi i ovisit će o stupnju razumljivosti. Teško je računati na održivi razvoj slavenskog svijeta bez poboljšanja komunikacijskih sredstava. Nesumnjivo je, smatraju Merunka i Stenbergen, da bi obrazovni programi, koji bi uključivali međuslavenski, bili sposobni poboljšati tu komunikaciju.¹⁶⁴. Glavna svrha međuslavenskog jezika i jest da se optimizira međuslavenska komunikacija.

Budući da je međuslavenski jezik kontinuitet staroslavenskog jezika, čuva se zajednička slavenska jezična tradicija, ali se i razvija. Stoga tvorcima međuslavenskog zaključuju kako je međuslavenski jedan od ključnih instrumenata za održivi razvoj slavenskog svijeta u svakom smislu.

8. 2. Međuslavenski kao jezik znanstvene publikacije

Kao i bilo gdje drugdje u svijetu, u središnjoj i istočnoj se Europi izdaje mnogo različitih znanstvenih časopisa i jezik je ključna prepreka. U pravilu se regionalno orijentirani znanstveni časopisi objavljuju na svom nacionalnom jeziku. Erik Tihelka ističe problem malih časopisa koji se objavljuju na slavenskim jezicima, te imaju ograničenu publiku i slab utjecaj van svoje zemlje.¹⁶⁵ Mnogi časopisi objavljuju sažetke na engleskom jeziku, ali su oni kratki i znaju biti nerazumljivi tako da ne doprinose mnogo razumijevanju teksta. Izdavanje časopisa na engleskom jeziku samo bi ga, s druge strane, učinilo neprivlačnim za lokalnu publiku. Proizvodnja takvih radova bi poskupila, jer bi se moralo posezati za uslugama prevoditelja. Regionalno objavljivanje znanstvenih radova nije jedino područje koje trpi jezične barijere. Veliki slavenski časopisi koji se objavljuju na engleskom jeziku također su suočeni s problemima. U mnogim slavenskim zemljama, znanje engleskog jezika je pomalo ograničeno, posebno u vrlo specijaliziranim područjima. Tihelka ističe da puno urednika časopisa svjedoči odbacivanju velikog broja inače vrlo vrijednih priloga upravo zbog lošeg engleskog jezika.¹⁶⁶

Zbog toga autor smatra da je potreban novi univerzalni jezični standard u izdavanju znanstvenih radova i časopisa za srednju i istočnu Europu. Budući da se međuslavenski može razumjeti bez ikakvog prethodnog učenja, on je najbolji kandidat za obavljanje te funkcije.

¹⁶⁴ (157), 66.

¹⁶⁵ Tihelka, "Interslavic: a new option for scientific publishing?", 62.

¹⁶⁶ Tihelka, "Interslavic: a new option for scientific publishing?", 62.

Prvi recenzirani časopis koji je objavljen na međuslavenskom bio je *Slovanská unie*, časopis posvećen proučavanju Slavena i slavenske kulture. O njemu smo već govorili u prethodnim poglavljima. Godine 2016. entomološki (entomologija: znanost o kukcima, op.a.) časopis *Ethnoentomology* je počeo koristiti međuslavenski. Svi naslovi, sažeci i naslovi slika prevode se na međuslavenski. Čitatelji dobro reaguju na uvođenje međuslavenskog, navodi Tihelka.¹⁶⁷ Moguće je da će se u budućnosti sve više koristiti međuslavenski, a sve manje engleski jezik u znanstvenoj publikaciji srednje i istočne Europe. Praktičnije je onima koji pišu, a i bliže je onima koji čitaju.

8. 3. Međuslavenski jezik u turizmu

U doba globalizacije svjedočimo ogromnom porastu masovnog turizma. Problem s kojim se turisti susreću na svojim putovanjima je kako će se sporazumjeti s lokalnim stanovništvom. Ne može se očekivati da će svi lokalci znati jezik turista, niti da će turist uvijek znati lokalni jezik, ali moći se sporazumjeti u stranoj zemlji jako je važno i korisno.

Često se podrazumijeva da se svuda govori engleski jezik, no to nije uvijek baš tako, često ga ne govore stariji govornici koji ga nisu učili tijekom svog obrazovanja.

Velika većina stanovništva srednje i istočne Europe govore slavenskim jezikom. Mnogim je zemljama turizam izuzetno važna gospodarska djelatnost. Stoga, masovni turizam nije zaobišao atraktivne krajeve tih zemalja. Plaže Španjolske, Italije i Grčke postale su prenapučene i dobar dio turista sve se češće odlučuje za egzotičnije krajeve poput Hrvatske, Bugarske, Makedonije ili Crne Gore. Česti posjetioци ovih destinacija su Slaveni iz Poljske, Češke, Rusije ili Ukrajine. Kako bi trebali komunicirati ti turisti? Merunka i Steenbergen smatraju da engleski nije opcija, jer niti je lagan za naučiti niti se puno govori, niti je kulturološki logičan za komunikaciju među Slavenima, te predstavlja različitu kulturu i nema vokabular za tipično slavenske stvari, npr. u kulinarskoj terminologiji, koja je važna za turizam.¹⁶⁸

Kulturno neutralan i lak za učenje, međuslavenski je idealno rješenje za prevladavanje jezične barijere u turizmu, ističu Merunka i Steenbergen.¹⁶⁹ Slavenskom bi turistu prije putovanja bilo dovoljno da pohađa mjesec dana tečaj međuslavenskog i bez problema bi se mogao sporazumijevati. Čak i bez učenja bi se mogao relativno dobro snalaziti.

¹⁶⁷ (160)

¹⁶⁸ Steenbergen, Merunka, "The Interslavic Language: An Opportunity for the Tourist Branch", 166.

¹⁶⁹ Ibid, 173.

Ljudi koji rade u turizmu trebali bi naučiti međuslavenski kako bi ih drugi slavenski turisti razumjeli, ali i kako bi oni lakše svladali poteškoće pri razumijevanju njihovog materinjeg jezika. Tada bismo dobili kvalitetnu uslugu i zadovoljnog konzumenta.

Izvan slavenskog svijeta bilo bi dovoljno da turistički vodič zna međuslavenski umjesto svih drugih slavenskih jezika. Bilo bi dovoljno da sav pisani materijal (poput npr. znakova i uputa) bude samo na međuslavenskom jeziku.

8.6. Model jezičnog trolista

Heršak i Vinšćak predlažu model koji su nazvali *trolistom*.¹⁷⁰ Taj model uključuje tri najveće skupine jezika u Europi: slavensku, romansku i germansku. Dakle, građani slavenskih zemalja poznaju vlastiti jezik iz slavenske skupine, ali trebali bi još naučiti (kao opći dodatak) jedan romanski i jedan germanski jezik. Građani iz romanskih zemalja trebali bi naučiti jedan slavenski i jedan germanski jezik, i građani iz germanskih područja, jedan romanski i jedan slavenski primjer.

Tu su sad vrlo važni zonalni konstruirani jezici koji povezuju sve srodne jezike. Ti zonalni jezici, objašnjavaju Heršak i Vinšćak, mogu djelovati preko računalnih sustava kao "parseri", tj. kao sredstva za točnije prevođenje međusobno srodnih jezika. I kad netko nauči jedan slavenski, jedan romanski i jedan germanski jezik (u skladu s modelom "trolista"), preko tih zonalnih "parsera" mogućnost razumijevanja drugih jezika i kultura znatno se povećava (gotovo do 95 % svih europskih jezika ili pak jezičnih kultura).¹⁷¹ Dakako, ovaj model mogao bi se proširiti također izvan Europe (dakle, izvan "trolista"), s pomoću drugih zonalnih "parsera" i tako bi zacijelo pomogao nekim manjim svjetskim jezicima da se "prošire". Za ovakve modele morali bi se još usavršiti i normirati zonalni konstruirani jezici te bi se morao pokazati veliki interes za njih. Međuslavenski je na dobrom putu što se toga tiče.

Ovakve ideje mogle bi dovesti do globalizacije koja je poticaj ili čimbenik dodira između različitih kultura, a ne do globalizacije kao prevlasti jedne kulture.

¹⁷⁰ Heršak, Vinšćak, "Jezični čimbenici ključni su za razvitak društva i pojedinca", 40.

¹⁷¹ Ibid, 41.

9. Zaključak

U prvom poglavlju, *Jezik i ljudski razvoj* definirali smo jezik kao osobinu svojstvenu čovjeku i istaknuli smo sve preduvjete (anatomske, neurološke i genetske) za razvitak jezika. Uz te preduvjete, razmotrili smo hipotezu o velikim klimatskim promjenama koje su ubrzale razvoj jezika.

Za složeno ponašanje i prijenos ideja i razvoj tehnologije koje nam odaju arheološki nalazi (npr. izrada oruđa ili slike i figurice) bio je potreban jezik. U poglavlju *Jezik i kultura* pokazali smo koliko su jezik i kultura nerazdvojivi kada je u pitanju čovjekov razvoj. Nema kulture bez jezičnog izraza, niti ima jezika bez kulturnog sadržaja. Jezik je u sprezi s društvom, kulturom i načinom mišljenja. Razlike među kulturama odražavaju razlike među jezicima. Ako se želi proučavati neki jezik, mora se proučavati i kultura iz koje dolazi taj jezik. Čovjek osim što se služi jezikom da prenese poruku i kulturni sadržaj, jezikom se služi da istakne vlastiti identitet. Zaključili smo kako je raznolikost kultura jednaka raznolikosti jezika i da propadanjem jezika propada i kultura koja proizlazi iz tog jezika.

U sljedećem poglavlju, *Jezična raznolikost*, ustanovili smo da je jezična slika svijeta trenutno bogata te da nije uvijek jednostavno ustvrditi granicu između dva jezika. Također smo ustvrdili da jezična raznolikost nije samo posljedica postojanja različitih jezika i njihovih geografskih dijalekata, već i posljedica socijalno uvjetovanih varijanti (sociolekata). Iznjeli smo jednadžbu koja kaže da jedan jezik daje jedne ideje, tj. jedan pogled na svijet; mnoštvo jezika daje mnoštvo ideja i pregršt pogleda na svijet. Shodno tome prikazali smo 19. stoljeće kao stoljeće mnogih inovacija te stoljeće nastajanja državnih jezika gdje je jezik bio jako identifikacijsko sredstvo. Nacionalni jezik bio je preduvjet modernizacije.

U poglavlju *Jezična homogenost* pokazali smo negativan trend sve izumiranja većeg broja jezika. Pokazali smo kako proces globalizacija pospješuje širenje malog broja velikih jezika na štetu velikog broja malih jezika. Opisali smo engleski jezik kao glavni jezik globalizacije kojim se diljem svijeta nameće američka kultura. Naspram globalizacije i nametanja engleskog jezika, prikazali smo da postoje pokušaji očuvanja manjih jezika kroz procese lokalizacije.

U poglavlju *Umjetni jezici* definirali smo pojam umjetnog jezika te objasnili razliku između umjetnih i prirodnih jezika. Definirali smo i pojam zonalnog konstruiranog jezika (kakav je i međuslavenski) te smo detaljnije opisali takav jezik. Prvo smo ga definirali,

objasnili njegovu namjenu, zaključili da ga možemo okarakterizirati kao jezik koji stoji na razmeđi između umjetnog i prirodnog jezika. Ukratko smo prikazali povijest nastojanja raznih znanstvenika da konstruiraju jedan jezik kojim bi pričali svi Slaveni, te smo pokazali kako je najnoviji projekt međuslavenskog jezika upravo nastavak svih prethodnih nastojanja. Nadalje smo prikazali kako su ga tvorci konstruirali te smo na kraćem proznom tekstu napravili lingvističku analizu usporedivši međuslavenski s hrvatskim.

U sljedećem poglavlju bilo je riječi o međuslavenskoj zajednici, njihovim dosadašnjim radnjama poput konferencije, aktivnosti na internetu, izdavanju časopisa, prevođenju književnih djela, te radu na filmu. Uz opise njihova djelovanja naveli smo i neke primjere međuslavenskog jezika u poeziji, prozi, plakatima i filmu.

U posljednjem poglavlju, *Međuslavenski jezik u budućnosti*, sagledali smo neke od mogućnosti korištenja međuslavenskog jezika. Zaključili smo kako bi međuslavenski bio korisno sredstvo za povezivanje cjelokupnog slavenskog svijeta te jačanja slavenskog identiteta. Još smo zaključili kako bi bio vrlo koristan jezik znanstvenih publikacija i turizma kako u slavenskim tako i u drugim državama. Na kraju smo prikazali model jezičnog trolista koji bi služio jezičnom povezivanju triju najgovorenijih jezičnih obitelji u Europi (romanske, germanske i slavenske), ali i jezičnog povezivanja Europe s ostatkom svijeta.

Budući da je jezik važan za razvoj kulture, za kraj možemo sumirati kako je međuslavenski jezik praktično sredstvo za povezivanje i kulturno razvijanje slavenske zajednice te njeno povezivanje sa sličnim zajednicama u Europi i svijetu. Umjesto širenja i nametanja jednog jezika, kroz zonalne konstruirane jezike širi se jezična raznolikost, kulturno međudjelovanje i bogatstvo ideja. Kroz međuslavenski možemo naučiti više o ostalim slavenskim jezicima i kulturama, i na taj način te jezike i kulture čuvamo od zaborava. Zonalni konstruirani jezici trebali bi biti mostovi koji spajaju ljude i uče nas toleranciji prema drugom i drugačijem. Rad završavamo riječima tvorca iznimo progresivnog serijala *Zvezdane staze* koji kaže:

Netolerancija u 23. stoljeću? Nevjerojatno! Ako čovjek preživi toliko dugo, mora da je do tada naučio uživati u esencijalnim razlikama među ljudima i među kulturama. Mora da je naučio kako su razlike u idejama i stavovima bogatstvo, dio uzbudljive životne raznolikosti, a ne nešto čega bi se trebali bojati. Manifestacija veličine koju nam je Bog, ili što god da je, dao.

Ta beskrajna raznolikost i zadovoljstvo je dio optimizma kojeg smo ugradili u *Zvezdane staze*.¹⁷²

¹⁷² Roddenberry, *The making of Star Trek*, 40.

10. Literatura

1. Albani, Paolo; Buonarrotti, Berlinghiero. 1994 *Aga Margera difura: dizionario delle lingue immaginarie*. Bologna: Zanichelli, 1994.
2. Ašić, Tijana, *Nauka o jeziku*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2014.
3. Bernardi Glovacki et al. *Uvod u lingvistiku*, priredila Zrinjka Glovacki Bernardi, Zagreb: Školska knjiga, 2001.
4. Black, Jeremy. *Povijest britanskih otoka*, Zagreb: Grapa, 2004.
5. Blanke, Detlev. 1997. The Term "Planned Language". Tonkin, H. ed. *Esperanto, Interlinguistics, and Planned Language*. Lanham: University Press of America, 1–20
6. Blaznik, Jožef; Majar Ziljski, Matija. *Узajemни правопис славјански, то је Узajemна словница али млувница славјанска*. Prag: Tisk K. Sejfrida v Pragu, 1865.
7. Boaz, Franz. *Um primitivnog čoveka*; preveo s engleskog Aleksandar I. Spasić. Beograd: Prosveta, 1982.
8. Bugarski, Ranko. *Jezik u društvu*. Beograd: Prosveta, 1986.
Uvod u opštu lingvistiku. Beograd: Čigoja štampa, 2003.
9. Cavalli-Sforza, Luigi Luca. *Geni, narodi i jezici /*; preveo s engleskoga Miloš Judaš. Zagreb: Algoritam, 2008.
10. Chomsky, Noam. *Reflections on Language*. New York: Pantheon, 1972.
11. Crystal, David. *English As a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
12. Darwin, Charles. *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*. London: John Murray, Albemarle Street, 1882.
13. Đapo, Nermin. *Evolucija inteligencije čovjeka*. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2017.
14. Enard, Wolfgang. "FOXP2 and the role of cortico-basal ganglia circuits in speech and language evolution". *Curr. Opin. Neurobiol.* 21: 2011. 415–424

15. Facchini, Fiorenzo. *Postanak čovjeka i kulturna evolucija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2007.
16. Firth, Alan. 1996. "The discursive accomplishment of normality. On 'lingua franca' English and conversation analysis". *Journal of Pragmatics*, no 26, 237-259.
17. Firth, John Rupert. *The Tongues of Men and Speech*. London: Oxford University Press, 1964.
18. Fitch, W. Tecumseh. *The Evolution of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- "The evolution of language: a comparative review". *Biol Philos* 20, 2005. 193–230
19. Geertz, Clifford. *The Interpretation of Cultures : Selected Essays*. New York: Basic Books, 1973.
20. Gnutzmann, Claus. "Lingua franca". Byram, M. (ur.). 2004. *Routledge encyclopedia of language teaching and learning*. London: Routledge, 2000. 356–359.
21. Graddol, David. "The Future of Language". *Science* 27 Feb 2004: Vol. 303, Issue 5662. 1329–133.
22. Grbić, Jadranka. "Jezični procesi, identitet i globalizacija", *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 41, 2004.
23. Harvati, Katerina; Delson, Eric. "Conference Report: Paleoanthropology of the Mani Peninsula (Greece)". *Journal of Human Evolution*. 1999. 36 (3): 343–348
24. Heršak, Emil. "Zonal Constructed Language Contacts and Positive Globalisation." *Center for Open Access in Science Open Journal for Anthropological Studies*, 2017, 1(1), 1–12
25. Heršak, Emil; Vinšćak, Maks. "Jezični čimbenici ključni su za razvitak društva i pojedinca ". *Časopis SLOVJANI.info*, svezak 2, broj 2, Slovjanska unija, Studeni 2017.
26. Holm, John. *An Introduction to Pidgins and Creoles*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

27. Hublin Jean-Jacques; Ben-Ncer, Abdelouahed; Bailey, Shara E.; Freidline, Sarah E.; Neubauer, Simon; Skinner, Matthew M.; Bergmann, Inga; Le Cabec, Adeline; Benazzi, Stefano; Harvati, Katerina; Gunz, Philipp. "New fossils from Jebel Irhoud, Morocco and the pan-African origin of Homo sapiens", *Nature*, Vol 546, 2017. 289 – 292
28. Humboldt, Wilhelm von. *Uvod u delo o kavi jeziku i drugi ogledi*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, 1988.
29. Janković, Ivor; Šojer, Tena. "Evolucija govora i jezika". *Opuscula archaeologica*, 37/38, 2015, 11–48
30. Jovanović-Simić, Nadica; Duranović, Mirela; Petrović-Lazić, Mirjana. *Govor i glas*. Foča: Medicinski Fakultet, 2017
31. Jurčević, Josip, "Antihistorijski strukturalizam C. Lévi-Straussa na primjeru »Strukturalne antropologije«, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 10, No. 1, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1978
32. Katičić, Radoslav. "Identitet jezika", *Novi jezikoslovni ogledi*, Zagreb 1986, 48–54
33. Kežić, Marin. *Matija Majar – panslavizam kroz prizmu jezične politike*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za lingvistiku i Odsjek za južnoslavenske jezike i književnost, 2014.
34. Merunka, Vojtěch; Steenbergen, Jan Van; Yordanova, Lina; Kocór, Maria. The Interslavic Language as a tool for supporting e-Democracy in Central and Eastern Europe, *International Journal of Electronic Governance*, Vol. 11, Nos. 3/4, 260–288
35. Kordić Snježana. *Jezik i nacionalizam*. Zagreb: Durieux, 2010.
36. Kosinski, Jerzy. *Obojena ptica*. Zagreb : Centar za informacije i publicitet, 1981.
37. Kovačec, August. "Ferdinand de Saussure i strukturalizam". u: *Uvod u lingvistiku*, Zagreb: Školska knjiga, 2001.
38. Krleža, Miroslav. "O patru dominikancu Jurju Križaniću", u: *Eseji III*, Zagreb: Zora, 1963.

39. Lieberman, Philip. "The Evolution of Human Speech", *Current Anthropology*, Vol. 48, no. 1(2/2007), The University of Chicago Press, 39–66
40. Liu H., Prugnolle F., Manica A., Balloux F., "A geographically explicit genetic model of worldwide human-settlement history", *American Journal of Human Genetics* 79, no.2 (August 2006), 230–7
41. Majar Ziljski, Matija. *Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slovenski jezik*. Ljubljana: 1848.
42. Malmkjær, Kirsten. "Artificial Languages", *The Linguistics Encyclopaedia*. 2nd ed. London, New York: Routledge, 2002.
43. Martinet, André. *Osnove opće lingvistike*. Prijevod i predgovor August Kovačec, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1982.
44. Matasović, Ranko. "Koliko ima jezika na svijetu?" *Vijenac* 174, 2.11.2001.
45. Merunka, Vojtěch. *Neoslavonic zonal constructed language*. Češke Budejovice: Nova Forma, 2017.
46. Merunka, Vojtěch; Steenbergen, Jan van. "Slovjanska kulturna diplomacija, SWOT analiza, strategija, i taktika do budućnosti, aktivnost Slovjanskoj unije v Čehiji", *Slovjani.info*, 11/2017
- Čitateljnik - međuslovjanskoga jezika*, Slovanská unie z. s., 2018., Lukáš Lhořan publishing, on-line izdanje
47. Miljković, Miljan. "Jezik i kultura". *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta 9/2015* Učiteljski fakultet u Prizrenu, 2015.
48. Moguš, Milan. "Juraj Križanić – Gramatičar ozaljskog kruga", *Fluminensia*, 1991., br. 3, 57–60
49. Obšust, Kristijan. *Konstrukcija slavenstva u politici i nauci: stvaranje (sve)slovenskih tradicija, ideološke koncepcije o slavenskom jedinstvu i njihove refleksije*, Beograd: Centar za alternativno društveno kulturno delovanje, 2017.

50. Ozanska-Ponikwia, Katarzyna. "What has personality and emotional intelligence to do with "feeling different" while using a foreign language?" *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 15; 2012. 217–234
51. Periša, Ante. "Duhovi i kula babilonska: jezična raznolikost i međusobno razumijevanje". *Časopis Jezik*, br. 64. 2015.
52. Peterson, David. *The Art of Language Invention (1st ed.)*. London: Penguin Books, 2015.
53. Peti-Stantić, Anita; Keith Langston. *Hrvatsko jezično pitanje danas: Identiteti i ideologije*. Zagreb: Srednja Europa, 2013.
54. Phillipson, Robert. "Lingua Franca or Lingua Frankensteinia? English in European Integration and Globalization". *World Englishes*, vol.27, no.2. 2008
55. Roddenberry, Gene. *The making of Star Trek*. New York: Ballantine Books, 1968.
56. Saint-Exupery, Antoine de. *Mali Princ*. Zagreb: Školska knjiga. 2016.
57. Sapir, Edward. "The function of an International Auxiliary Language". *Culture, Language and Personality. Selected Essays*. Oakland:University of California Press, 1949.
58. Skledar, Nikola. *Čovjek i kultura (Uvod u socio-kulturnu antropologiju)*. Zagreb-Zaprešić: Zavod za sociologiju-Matica hrvatska, 2001.
59. Slovjani.info, no. 2019/1
60. Slovjani.info, svezok 2, 2017/2
61. Steenbergen, Jan van; Merunka Vojtěch. "The Interslavic Language: An Opportunity for the Tourist Branch", *Proceeding Book of the International Symposium on Advancements in Tourism, Recreation and Sport Sciences*, Podgorica, 2018. 164-175
62. Steenbergen, Jan van. "Język międzysłowiański jako lingua franca dla Europy Środkowej." *Język. Komunikacja. Informacja* Ilona Koutny, Ida Stria (red./ed.) 13/2018: 47–61

63. Tihelka, Erik. "Interslavic: a new option for scientific publishing?", *European Science Editing*, 8/2018, no.44 (3), 62
64. Trudgill, Peter. "Sociolinguistics: An introduction to Language and Society", pr. Maja Ljubej, *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis.*, vol. 5, no.5, 2011.
65. Vončina, Josip. *Jezični razvoj ozaljskoga kruga*, Filologija 7, JAZU, Zagreb 1973. 203–220
66. Vučetić, Radina. *Koka-kola socijalizam: Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka*, Beograd: Službeni glasnik, 2012.
67. Whorf, Benjamin Lee. *Jezik, misao i stvarnost*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1979.
68. Wierzbicka, Anna. *Imprisoned in English: The Hazards of English as a Default Language*. Oxford: Oxford university press, 2014.
69. Žepić, Milan. *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb: Školska knjiga, 1972.

11. Internetski izvori

1. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34552>
2. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26909>
3. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32128>
4. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=36649>
5. <http://steen.free.fr/interslavic/introduction.html#whatis>
6. <http://steen.free.fr/interslavic/history.html>
7. http://steen.free.fr/interslavic/orthography.html#standard_alphabet
8. http://steen.free.fr/interslavic/maly_princ.html
9. http://steen.free.fr/interslavic/otcze_nasz.html
10. https://isv.miraheze.org/wiki/Med%C5%BEuslovjansky_jezyk
11. [https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:Gor%C4%8Din_\(Mak_Dizdar\)](https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:Gor%C4%8Din_(Mak_Dizdar))
12. https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:Himn_Slov%C4%9Bnov
13. [https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:It%E2%80%99s_my_life_\(Bon_Jovi\)](https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:It%E2%80%99s_my_life_(Bon_Jovi))
14. https://isv.miraheze.org/wiki/Sbornik:Zasm%C4%9B%C5%A1ky_ob_narodah

15. <https://www.jutarnji.hr/kultura/film-i-televizija/obojena-ptica-filmska-verzija-slavnog-romana-gerzyja-kosinskog-sto-i-sedamdeset-minuta-ciste-mucne-nerazrijedene-mizantropije-9714301>
16. <https://www.facebook.com/groups/interslavic/about/>
17. <https://twitter.com/MSVesti>
18. https://www.instagram.com/interslavic_memes/
19. <https://www.forum.hr/showthread.php?t=1186381>
20. https://www.reddit.com/r/croatia/comments/cu4tvk/me%C4%91uslavenski_jezik/
21. <https://www.youtube.com/watch?v=NztgXMLwv4A&t=7s>
22. <http://www.izvesti.info/>
23. <https://www.worldometers.info/world-population/>
24. <https://www.babbel.com/en/magazine/the-10-most-spoken-languages-in-the-world>

12. Izvori slika

1. <http://steen.free.fr/interslavic/flags.html> (slika 1)
2. Alice Linhartová – dizajn, Vojtěch Merunka – tekst (slike 2 i 3):
http://steen.free.fr/interslavic/the_painted_bird.html#set

Linguistic connecting of the world – Interslavic language

Abstract:

The goal of this paper is to explain the multifaceted meaning of language and how it shaped the world we live in – from the very first evidence of language in man, to its role in creating society and culture. We analyse the linguistic situation in the modern globalised world. The globalisation processes affect the linguistic world picture, making some languages go extinct while others are being created. The main focus of this paper is on Interslavic language. A new, zonal constructed language, mostly understood by all Slavic nations without prior studying. We bring the historical overview of Interslavic, how it was constructed and what is its role in the global linguistic map. Furthermore, we argue that zonal constructed languages are a very good way to preserve differences while connecting through them at the same time. Lastly, we discuss the future of Interslavic and how it is a very useful choice not only for Slavic nations but for anyone who wants to learn more about the Slavic nations and culture.

Key words: language, culture, globalisation, Interslavic, zonal constructed languages